

MILITAIRE SPECTATOR

**Commerciële smartphones bij
operationele commandovoering**

- Medical aspects and challenges in an armed conflict
- De aanschaf van de AH-64D Apache

De *Militaire Spectator* digitaal

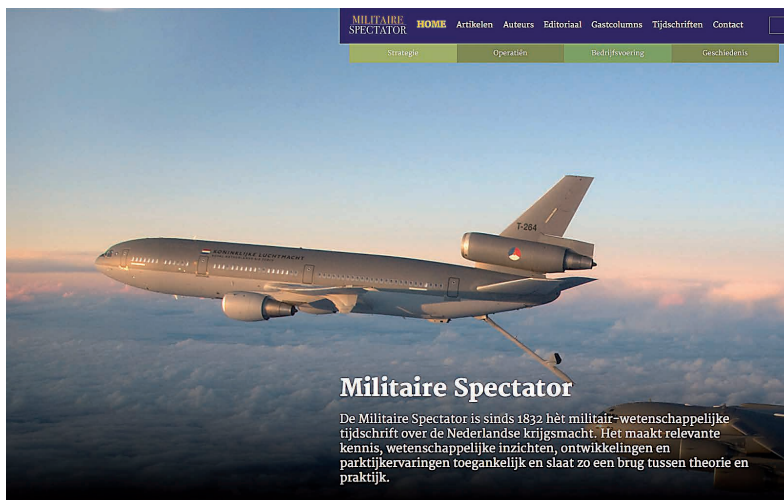
De *Militaire Spectator* verschijnt ook digitaal met een eigen website. De site www.militairespectator.nl zal uiteindelijk een portal voor de krijgswetenschappen worden.

Op de site worden de artikelen, editoria- len en columns gemakkelijk toeganke- lijk gepresenteerd. Ook bevat de site pdf-versies van artikelen uit het ge- drukte blad en een digitaal archief van eerder uitgegeven nummers.

Leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap blij- ven iedere maand een gedrukte versie van de *Militaire Spectator* ontvangen.

Medewerkers van Defensie die de *Militaire Spectator* tot nu toe vanwege hun rang of schaal ontvingen krijgen geen gedrukt exemplaar meer. Zij kunnen zich op de site aanmelden voor de nieuwsbrief en zo op de hoogte blijven van het uitkomen van nieuwe nummers.

De hoofdredacteur

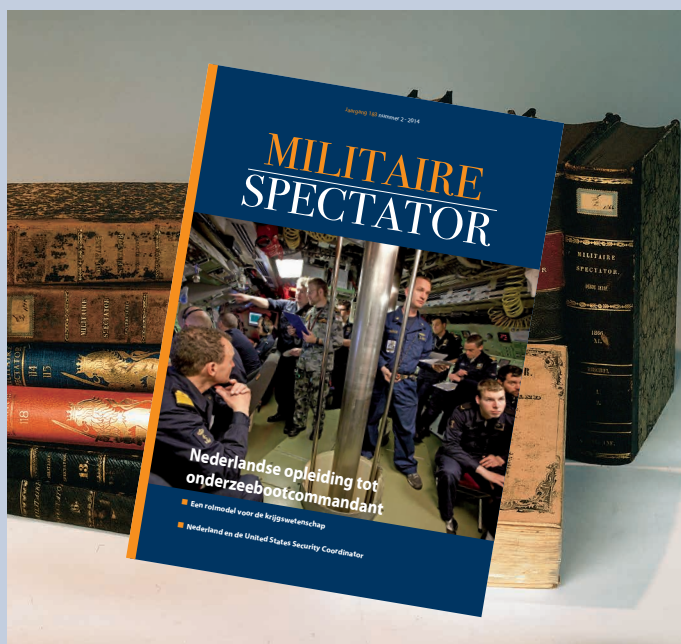

De *Militaire Spectator* is sinds 1832 het militair- wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toe- gankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De *Militaire Spectator* stimuleert de gedachte- vorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord.

Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het ver- hogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden.

Daarmee bevordert de *Militaire Spectator* ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor drs. D. Boissevain
D.Boissevain.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW

Ledenadministratie KVVK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

luitenant-generaal b.d. ir. R.G. Tieskens
(hoofdredacteur)
kapitein ter zee P. van den Berg
luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD
kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester
drs. P. Donker
brigade-generaal prof. dr. mr. P.A.L. Duchéine
dr. J. Duel
cdre KLu b.d. F. Groen
kolonel ir. M.P. Groeneveld
elnt KL mr. J. van Haaster (e-outreach)
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
kolonel KLu D.J. Traas MSc
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAUREDACTIE

mw. drs. A. Kool
dr. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
E redactiemilitairespectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Oefening 11 Luchtmobiele Brigade
met smartphones en tablets in het kader van
project PROMISE, Amersfoort, 2014

Foto: MCD, P. Tollenaar

MILITAIRE SPECTATOR

240 **Commerciële smartphones ter ondersteuning van de operationele commandovoering**

D.M. Brongers en M.D.E. van der Lee

Het project PROMISE, gericht op het bouwen van een *command & control*-suite met civiele smartphones en tablets voor een betere ondersteuning van de operationele commandovoering, heeft positieve resultaten opgeleverd.

252 **De aanschaf van de AH-64D Apache**

B. den Ouden

Aan de aanschaf van de AH-64D Apache-gevechtshelikopter, die Nederland heeft ingezet in Bosnië, Irak, Afghanistan en Mali, ging destijds een besluitvormingsproces vooraf waarin een standvastig bewindspersoon mede de doorslag gaf.

264 **Medical aspects and challenges in an armed conflict**

R. Hoencamp

Between 2006 and 2010 the Dutch Task Force Uruzgan, as part of the ISAF mission, conducted military operations in a hostile environment, which triggered research on direct consequences for combat casualties.

En verder:

Editoriaal	238
Gastcolumns	274
Meningen van anderen	278
Tegenwicht	280
Boeken	282
Andere ogen	284

Wie wat bewaart, die heeft wat

De maand mei is in politiek Den Haag traditioneel de rapportagemaand. De derde woensdag heeft de naam ‘gehaktdag’ gekregen. Het is de dag dat de Algemene Rekenkamer haar oordeel geeft over de verantwoording van het kabinet over het gevoerde beleid in het voorafgaande jaar. Het ministerie van Defensie is niet ongeschonden uit de strijd gekomen. De ARK heeft een ernstige onvolkomenheid vastgesteld bij het materieelbeheer. Alweer zult u zeggen. Het materieelbeheer heeft al vaker onder het vergrootglas gelegen, maar ondanks alle inspanningen slaagt het departement er blijkbaar niet in de ARK te overtuigen van zijn goede bedoelingen. Of misschien nog wel van de goede bedoelingen, maar de resultaten blijven achter.

Het grote probleem betreft volgens de ARK de logistieke keten voor reserveonderdelen. Dat is bepaald geen nieuws. Het probleem werd onlangs nog eens fijntjes uit de doeken gedaan door de dit jaar vertrokken Commandant Landstrijdkrachten luitenant-generaal Mart de Kruif. Zijn analyse was even simpel als doeltreffend: of het leger moet dramatisch veel kleiner worden, of er moeten grote sommen geld bij.¹ Nog veel kleiner is naar onze mening, gelet op het politieke ambitieniveau, niet gewenst. Blijft over optie 2. Dat had de ARK ook wel kunnen concluderen, maar de aanbevelingen die de minister overnam, gaan weer richting onderzoek en ‘plan van aanpak’. Er komt dit keer – in samenwerking met het ministerie van Financiën – zelfs een Interdepartementaal Beleidsonder-

zoek (IBO) naar de operationele gereedheid. Ja, ook uit dat onderzoek zullen weer aanbevelingen komen en organisatie- en procesvoorstellen, maar de werkelijke oorzaak van de gesignaleerde problemen is allang bekend. De Kruif heeft het goed gezien!

Naast rapportages wordt de maand mei ook gekenmerkt door het nadenken over de begroting van het volgend jaar. De Miljoenennota voor de derde dinsdag van september moet worden voorbereid en daar dragen alle departementen natuurlijk aan bij. Anders dan in andere jaren is dit jaar de onder verantwoordelijkheid van ambtelijk Financiën opgestelde Ombuigingslijst uitgelekt.² De daarin vermelde opties zijn voor technische afstemming aan de departementen voorgelegd. Dat wil zeggen dat vanuit de departementen is bekeken of de maatregelen mogelijk zijn, zonder er daarbij een inhoudelijk oordeel over te geven. De opties zeggen dan ook niets over de wenselijkheid van de opgenomen maatregelen, aldus het ‘ten geleide’ van de ‘Ombuigingslijst’.

Toch werd onze nieuwsgierigheid geprikkeld naar de reactie op het departement op het voorstel om de landmacht af te schaffen ten faveure van een structurele bezuiniging van 850 miljoen euro in 2022. Ook zijn we benieuwd naar de opvattingen van de minister rond de voorstellen om de landmacht samen te voegen met die van Duitsland en de marine met die van België en Duitsland/Denemarken. Opvallend overigens dat in de lijst van ambtelijk Financiën het idee van de net vertrokken Commandant Luchstrijdkrachten, luitenant-generaal Schnitger, om ‘met België twee relatief kleine luchtmachten samen te smelten tot een grotere luchtmacht’,³ ontbreekt. Maar los daarvan, samenvoeging van complete krijgsmachtdelen is geen (financiële)

1 *Algemeen Dagblad*, 28 maart 2016.

2 Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/06/01/ombuigingslijst>.

3 *De Standaard*, 27 mei 2016.

ombuigingsoperatie, maar vereist – als je het al zou willen – een gedegen politiek-militair-strategische analyse. Dat laatste ontbreekt volledig in deze ombuigingsvoorstellen. Niet doen dus op deze manier.

Ook in de lijst van Financiën staan voorstellen om groot materieel af te stoten, zoals het verminderen van het aantal Apaches en NH-90's en het afstoten van pantserhouwitsers, Patriots en beide M-fregatten. Groot materieel en vastgoed is altijd een gemakkelijke prooi als er bezuinigingsvoorstellen gedaan moeten worden. Maar we moeten ons blijven realiseren dat verkopen van materieel voordat de technische levensduur is verstreken een hele dure keuze is. In feite betaal je de afschrijving op je investering nog steeds, ook al beschik je niet meer over het materieel. Weliswaar hebben de betalingen plaatsgevonden bij de levering, maar ongebruikte spullen verkopen is bedrijfseconomisch altijd onvoordelig.

Dat zou nog tot daar aan toe zijn als we zeker wisten dat het een politiek-militair-strategisch weloverwogen besluit zou zijn. Daar zit hem nou net de kneep bij het verkopen van strategisch materieel: de wereld om ons heen verandert zo snel dat het materieel dat vandaag militair strategisch niet strikt noodzakelijk lijkt, morgen een onmisbaar uitrustingsstuk kan blijken te zijn. Ook als exploitatiekosten (tijdelijk) niet meer in het budget passen, is dat een slechte raadgever voor verkoop.

Dat de verkoop van strategische goederen tot onverwachte en onbedoelde consequenties kan leiden, bleek onlangs in de wereld van Veiligheid & Justitie (V&J). *NRC Handelsblad* berichtte hierover na een gezamenlijk onderzoek met *Reporter Radio*.⁴ Iedereen zal beamen dat voor het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) de opvangcapaciteit voor asielzoekers een strategisch goed vormt. Nu liet het ministerie van V&J in 2005 voor circa 48 miljoen euro speciaal twee boten bouwen om uitgeprocedeerde asielzoekers te huisvesten, de zogeheten bajesboten. Maar toen in 2013 onder druk van de bezuinigingen de voorraad van het COA beperkt werd tot 10.000 plaatsen, waren de bajesboten overtollig en werd

besloten tot verkoop. De markt voor deze boten bleek niet erg gunstig en de verkoop leverde niet meer op dan 410.000 euro. Hoe zuur is de appel dan dat het COA, onder druk van het aantal te huisvesten asielzoekers, gedwongen wordt één van de bajesboten terug te huren. Naar verluidt voor 2,5 miljoen euro per jaar. De verkoop van de bajesboten leek iedereen destijds een verstandige keuze, maar als je het nu leest, denkt iedereen: hadden we maar...

Dus, wie wat bewaart, die heeft wat. We hebben allemaal onze zolder waar we de spullen bewaren die we niet direct dagelijks nodig hebben, maar waarvan we aanvoelen dat die vroeg of laat nog wel van pas zullen komen. Natuurlijk kennen we de notoire verzamelaar die niets weg kan gooien. Als we die het laten bepalen, dan wordt de zolder een uitdragerij.

Goed inzetbare Apaches, pantserhouwitsers en NH-90's, die nog lang niet zijn afgeschreven, maken van de zolder van Defensie echter geen uitdragerij. Als we er al van overtuigd zouden zijn dat ze militair-strategisch (tijdelijk) niet meer nodig zijn, zet ze dan in de mottenballen. Maar verkoop ze niet.

Al is de nood nog zo hoog, een heer van stand verkoopt zijn tafelzilver nooit. ■

4 *NRC Handelsblad*, 4 juni 2016 'Het COA, voor uw incurante vastgoed'.

Commerciële smartphones ter ondersteuning van de operationele commandovoering

Concept, Development & Experimentation in de praktijk

PROMISE staat voor *PRO*ject *Multi-touch Information System Experiment*. Het is een experiment om uit te zoeken of door het gebruik van civiele *devices* (smartphones/tablets) met diverse apps een *command & control* (C2)-suite gebouwd kan worden die de operationele commandovoering beter ondersteunt. In de ambitieuze hypothese is gesteld dat de toepassing hiervan met gebruik van o.a. (innovatieve) communicatie-infrastructuur, het besluitvormingsproces (de *Observe, Orient, Decide* en *Action* (OODA)-loop) sneller kan worden doorlopen. In de afgelopen drie jaar is door het PROMISE-team samen met de industrie en TNO hard gewerkt om zo veel mogelijk kennis te genereren uit de twee *battlelab*-experimenten en vier oefeningen met eenheden van 11 Infanteriebataljon Air Assault. In dit artikel leggen we eerst uit wat we onder *shared situational awareness* (SSA) verstaan om de problematiek helder te hebben. Vervolgens gaan we in op de CD&E -aanpak en resultaten en benoemen we een aantal *lessons learned* die we onderweg tegenkwamen. Tot slot kijken we vooruit naar het vervolg en de wijze waarop we de resultaten zo snel mogelijk kunnen verzilveren.

*Luitenant-kolonel D.M. Brongers en ir. M.D.E. van der Lee**

Het commandovoeringsproces is de start van iedere militaire missie, operatie of actie. Dit proces moet, met de daartoe beschikbare middelen en binnen de beschikbare tijd, leiden tot de gewenste effecten. Essentieel voor dit proces is een zo realistisch en actueel mogelijk gedeeld omgevingsbeeld: de *shared situational awareness* (SSA). Op basis van deze SSA worden aannames gedaan en besluiten genomen. Die besluiten worden uitgevoerd door eenheden die

alle ook weer afhankelijk zijn van het omgevingsbeeld waarop zij hun eigen commandovoeringsproces baseren (tot aan het niveau van de enkele soldaat). Het omgevingsbeeld is dus voelbaar door de hele hiërarchische lijn, moet van hoge kwaliteit zijn en dient zowel *top down* als *bottom up* continu (automatisch) geactualiseerd te worden.

In het dagelijks leven zijn we gewend aan de luxe dat we als 'vrienden' elkaar steeds op de hoogte houden van ons wel en wee. Spraak, tekst, foto's, video's, enzovoorts worden daartoe continu ingezet om eigen belevingen en ervaringen te delen met een selecte omgeving. Deze situatie steekt schril af tegen de stand van zaken bij Defensie. Soldaten en kader

* Duco Brongers (Cavalerie) is senior projectleider bij de afdeling Kennis, Innovatie, eXperimenten en Simulatie (KIXS) van het Joint Informatievoorzieningscommando (JIVC) van de DMO en projectleider PROMISE. Ir. Marcel van der Lee is wetenschappelijk medewerker bij TNO, verantwoordelijk voor de evaluatie en rapportage van PROMISE.

FOTO: BEELDBANK NIMH

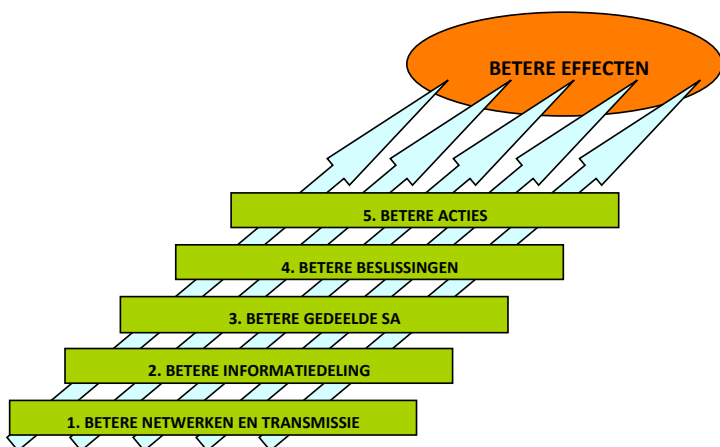
Operatie Market Garden, 1944: tegenwoordig nog dezelfde shared situational awareness?

van bijvoorbeeld de Luchtmobiele Brigade zijn voor het grootste deel voor het creëren van hun SSA afhankelijk van één middel: de alom bekende *Combat Net Radio* (CNR) met een beperkt bereik.

Hoofd Sectie S3 van 11 Infanteriebataljon Air Assault liet tijdens een presentatie een voorbeeld horen van een radiobericht uit een oefening. Hierin trachtte de zender van het bericht met zijn haperende radioverbinding aan het hogere niveau duidelijk te maken dat er een bepaald type voertuig was gepasseerd; dat kostte twintig minuten. Het volgende schetst de situatie misschien nog treffender. Na de grootschalige oefening Falcon Autumn in Noord- en Midden-Nederland in oktober 2011 maakte de toenmalige Commandant 11 Luchtmobiele Brigade een vergelijking met de situatie in september 1944 tijdens de operatie

Market Garden. Net als toen had de brigadecommandant nauwelijks inzicht in de situatie waarin zijn bataljons zich bevonden. Een trieste constatering dat er met de SSA van een luchtmobiele brigade in vergelijking met 67 jaar daarvoor op dit vlak niet veel was verbeterd. Dat geldt in mindere mate voor de andere brigades en het Korps Mariniers, waar voertuigen de laatste jaren beschikken over een *battlefield management systeem* in de ontplooi- of mobiele gebruiksomstandigheden.

Onder meer de uitspraak van deze commandant leidde tot het initiëren, ontwikkelen en uitvoeren van het Concept Development & Experimentation (CD&E) traject PROMISE. PROMISE staat voor PROJECT Multi-touch Information System Experiment en was gericht op het gebruik van commerciële *devices*, zoals smartphones, apps en commerciële datacom-

Figuur 1 De benefit chain

municatievoorzieningen door operationele eenheden, met als doel op een veilige manier betere SSA te creëren binnen de *command & control* (C2) keten. De naamgeving houdt al min of meer de belofte in dat het (veel) beter kan. Het doel van dit artikel is de vele mogelijkheden aan te geven die het gebruik van civiele communicatiemiddelen en netwerken voor de operationele gebruiker kan betekenen. Om de problematiek helder te hebben leggen we eerst uit wat we onder SSA verstaan. Vervolgens gaan we in op de CD&E-aanpak die we binnen de zogeheten ‘gouden driehoek’ van overheid (Defensie), kennisinstituten en industrie hebben uitgevoerd. Aansluitend bespreken we de resultaten van het CD&E-traject en benoemen we een aantal *lessons learned* die we onderweg tegenkwamen. Tot slot kijken we vooruit naar het vervolg en de wijze waarop we de resultaten zo snel mogelijk kunnen verzilveren.

PROMISE: project ter verbetering shared situational awareness

Het belang van SSA is in de inleiding al aangegeven, maar dit kan verder onderstrept worden met de in de doctrine beschreven zes functies van militair optreden: Commandovoer-

ring, Informatie en Inlichtingen, Slagkracht, Manoeuvre, Bescherming en Voortzettingvermogen.¹ Commandovoering is daarbij de bindende factor tussen de andere functies. Dat betekent dat verbetering binnen dit functiegebied een uitstralend effect heeft op de andere functies van militair optreden; het is een *multiplier*. Om een beeld te krijgen van de gebrekkige SSA gebruiken we als metafoor de oudste vorm van militaire simulatie, namelijk het schaakspel. Hierbij hebben de spelers een nagenoeg ideale SSA op basis waarvan zij hun besluiten nemen. De witspeler overziet de omgeving (het schaakbord), zijn eigen eenheden (de witte stukken) en die van de tegenstander (de zwarte stukken). De persoon die de vijandelijke doctrine toepast zit tegenover de speler en door hem nauwlettend te observeren is zijn mentale status te beoordelen: is hij nerveus, denkt hij lang na, is hij ontspannen, enzovoorts.

De militaire werkelijkheid van operaties is helaas anders. Weliswaar overzie ik het terrein redelijk goed met behulp van (digitale) stafkaarten, maar wat er onder de grond of onder water gebeurt is niet of beperkt zichtbaar. Daarnaast overzie ik niet al mijn eigen eenheden, laat staan dat ik overzicht heb over de vijand heb. De mentale factor van mijn tegenstander is eveneens moeilijk in te schatten. Kortom, we zijn voor een groot deel aan het blindschaken. Dat doen we al millennia lang, dus we zijn niet beter gewend. Toch kunnen we daar grote stappen maken, krijgshistorische stappen zelfs als het gaat om het ontwikkelen van SSA door gebruik te maken van de andere services naast voornamelijk spraak en een beetje C2-dataverkeer.

De zogeheten *benefit chain* kan betere SSA verder verhelderen (zie figuur 1). Zoals blijkt uit de benefit chain is de netwerk- en transmissie-laag randvoorwaardelijk voor goede SSA. Als deze laag met voldoende bandbreedte is gegarandeerd, is het mogelijk alle informatie te versturen en daarmee een optimale SSA te creëren. Dit stelt commandanten in staat in de gehele hiërarchie betere besluiten te nemen, die uiteindelijk uitmonden in betere effecten,

¹ *Doctrinepublicatie 3.2. Landoperaties* (Den Haag, ministerie van Defensie, 6 februari 2014).

het ultieme doel. PROMISE richtte zich met name op de sterke verbetering van de onderste twee lagen door de inzet van commercieel verkrijgbare technologie die naar verwachting snel geïmplementeerd kan worden in een militaire omgeving. De bovenliggende lagen zijn meer procedureel van aard, maar kunnen een hoge impact hebben op de DCTOMP-factoren.²

Eerste laag: betere netwerk- en transmissie laag

Iedereen is gebaat bij een goede netwerk- en transmissie laag. Vanwege de vele maatschappelijke belangen die hiermee samenvallen wordt aan deze randvoorwaarde nadrukkelijk invulling gegeven in ons dagelijks bestaan. Vooral in Nederland zijn we gewend aan bijna de hoogste breedband-internetverbindingen ter wereld.³ Dat zien we onder meer terug in het landelijk dekkende Long Term Evaluation (LTE) netwerk, ook wel 4G genoemd. Dit biedt veel mogelijkheden om informatie te delen. Binnen Defensie is de situatie echter heel anders en dat is opmerkelijk, temeer omdat met militair optreden mensenlevens gemoeid kunnen zijn. Dat er niet eerder bij dergelijke civiele ontwikkelingen is aangesloten, valt te verklaren uit veiligheidsoverwegingen en de veelal (zeer) beperkte communicatie-infrastructuur in de missiegebieden. Dankzij grote industriële investeringen (smartphones, tablets, 4G-telefonie) komen er snel oplossingen om op veel plekken internet te hebben, maar ook om op diverse niveaus veilig informatie te delen. Er liggen dus grote kansen en het is aan Defensie om ze te grijpen en te integreren in haar optreden. Met PROMISE is een belangrijke eerste stap gezet. Er is geëxperimenteerd met een combinatie van civiele en militaire communicatiemiddelen om deze laag robuuster te maken en beschikbaar te stellen aan de gebruikers. Uitgangspunt hierbij was dat de communicatiemiddelen gebruik maken van het IP-protocol in combinatie met een versleuteling op informatieniveau in plaats van op fysiek communicatiemiddelenniveau. Dit geeft invulling aan het NII-gedachtegoed⁴ van Defensie en moet een einde maken aan *stove piped*-communicatiesystemen. Het adagium hierin is dat het de verantwoordelijkheid van de defensieorga-

nisatie is om de bandbreedte naar de man toe te brengen.

Tweede laag: betere informatiedeling

Hoe maak je betere informatiedeling tastbaar en inzichtelijk? Dit hebben we gedaan door een vergelijking met de wijze waarop mens en dier *situational aware* worden, namelijk door optimaal gebruik te maken van hun vijf zintuigen. In analogie kunnen we die vijf zintuigen ook voor de informatie laag onderscheiden: spraak, C2-data (zoals een kaart, *blue force tracking*, schetsen, enzovoorts), tekstberichten (zoals chat), versturen van files (zoals foto's, schema's, slides) en video. Gebruikmaken van al deze diensten waar dan ook (netwerk- en transmissie laag), kan een optimale SA opleveren. De situatie nu bij bijvoorbeeld de Luchtmobiele Brigade is dat ze hun SA voornamelijk opbouwen met behulp van spraak. Spraak is vooral belangrijk bij het snel doorgeven van berichten, maar ook hier geldt dat een plaatje meer zegt dan duizend woorden. De mogelijkheden voor het doorgeven van C2-data zijn bij 11 Infanteriebataljon Air Assault, de CD&E-eenheid voor dit project, bijzonder beperkt. Tekst en foto kunnen al helemaal niet gebruikt worden. Een kleine uitzondering hierop is het verkenningspeloton van het bataljon, dat dat zeer beperkt kan op basis van smalbandige HF-verbindingen. Van video is al helemaal geen sprake. Kortom, hier is heel veel te winnen.

Door de twee onderste lagen uit de benefit chain sterk te verbeteren zijn de randvoorwaarden ingevuld voor het verbeteren van de SA en het creëren van betere effecten. Het leidde tot de formulering van de volgende hypothese voor het experiment PROMISE: 'Door het gebruik van moderne commerciële *devices*, standaarden, het gebruik van moderne communicatie-infrastructuren en *multi-touch* en app-technologie,

2 DCTOMP staat voor Doctrine, Commandovoering, Training & opleiding, Organisatie, Materieel en Personeel.

3 Zie bijvoorbeeld <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2012/24/nederland-europees-kampioen-internettoegang>.

4 NII: Network en Informatie Infrastructuur (zie: Strategische visie op NII versie 1.0/ Folmer, Korremans).

FOTO MCD, P. TOLLENAAR

Gebruik van de smartphone

zal de besluitvormingscyclus (*Observe, Orient, Decide and Act* (OODA)-loop) sneller kunnen worden doorlopen en de gewenste gerubriceerde informatie worden verrijkt. Dit maakt de *command & control* niet alleen effectiever, maar ook toegankelijker, goedkoper en tussentijdse software *up-dates* eenvoudiger.⁵

Concept Development and Experimentation (CD&E) aanpak

Om snel een nieuw concept uit te kunnen proberen met terugkoppeling van militaire gebruikers is gekozen voor een CD&E-aanpak.⁵ Voor PROMISE betekent het toepassen van de

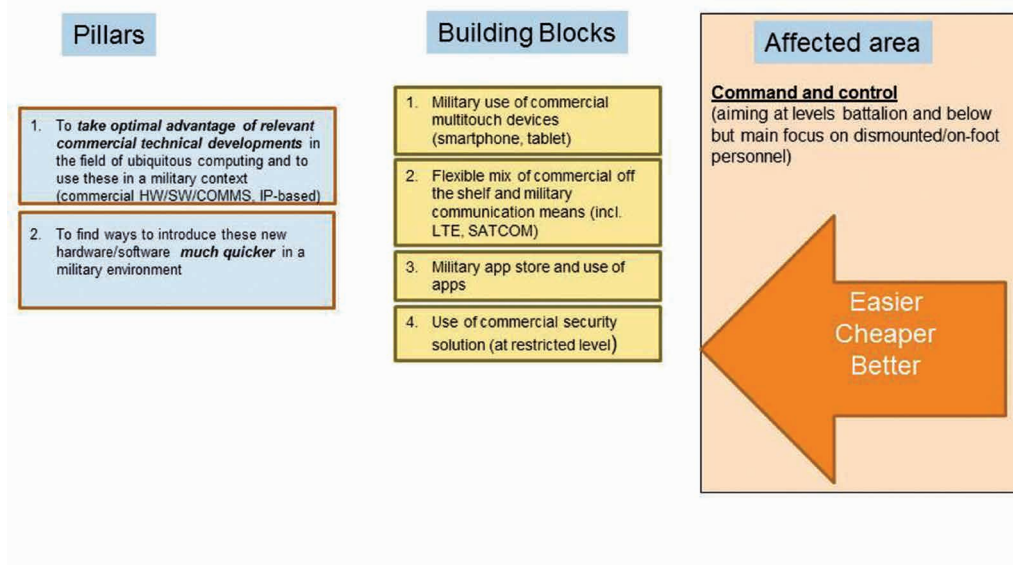
CD&E-benadering dat nieuwe ideeën en innovaties snel kunnen worden beoordeeld op hun meerwaarde voor operationele omstandigheden. Bij elke innovatie moet telkens weer worden afgewogen wat en hoe het kan bijdragen aan de operationele effectiviteit: wat heeft de militair eraan? Alleen als er voldoende redenen zijn om aan te nemen dat een innovatie toegevoegde waarde kan hebben, wordt die opgenomen in het concept en beproefd tijdens experimenten. Omdat initiële investeringen in COTS (*commercial off-the-shelf*) apparatuur relatief laag zijn, was het voor PROMISE goed mogelijk om snel te experimenteren in veldtesten. Dit in tegenstelling tot CD&E-experimenten met duur militair materieel, die vaak alleen in een gesimuleerde omgeving op een snelle en betaalbare manier kunnen worden uitgetest.

De twee pilaren achter het PROMISE-concept zijn het optimaal benutten van relevante commerciële technische ontwikkelingen op het gebied van *wearable computing* voor militair gebruik en het vinden van manieren om nieuwe technologie veel sneller te introduceren in een militaire omgeving. Om dit te bewerkstelligen is binnen PROMISE gewerkt aan vier technische gebieden, zogeheten *building blocks* (zie figuur 2). Dit concept is technisch gerealiseerd en daarna in een experimenteertraject beproefd.

Daartoe voerde het PROMISE-team twee *battlelab*-experimenten uit, het (operationeel) testen in een gecontroleerde omgeving. Hierbij staan het experiment en het opdoen van kennis en ervaring voorop. Na de *battlelab*-testen heeft het team twee bataljonsgeleide oefeningen actief ondersteund. In dit geval hadden de oefendoelen van de eenheden prioriteit, maar de waarneming hoe het materieel reageerde in een reëel scenario was voor het PROMISE-team van grote waarde. Ook werden passief twee andere kleinschalige oefeningen ondersteund met de PROMISE-devices. Tot slot werd op verzoek van Commandant 43 Gemechaniseerde Brigade in november 2014 actief een oefening voor de Openbare Orde en Veiligheid ondersteund. De experimenten werden beoordeeld

⁵ Het doel van CD&E is nieuwe concepten te ontwikkelen die leiden tot nieuwe of verbeterde capaciteiten (*capabilities*). Deze concepten worden ontwikkeld door de uitdagingen te ervaren in een gesimuleerde omgeving, nog voordat er (grote) investeringen gedaan worden. Zie: W.R.M.J. Meessen en W.M. van der Wiel, 'Concept Development & Experimentation (CD&E). Meervoudige katalysator', in: *Militaire Spectator* 183 (2014) (4) 206-216.

The PROMISE concept

Figuur 2 Het PROMISE-concept

door een TNO-team, soms ondersteund door *observer-trainers* van het *Land Training Centre* (LTC) en het Defensie Expertisecentrum Militaire & Uitrusting (DEC M&U), beide uit Amersfoort.

Resultaten

Netwerk en transmissie laag

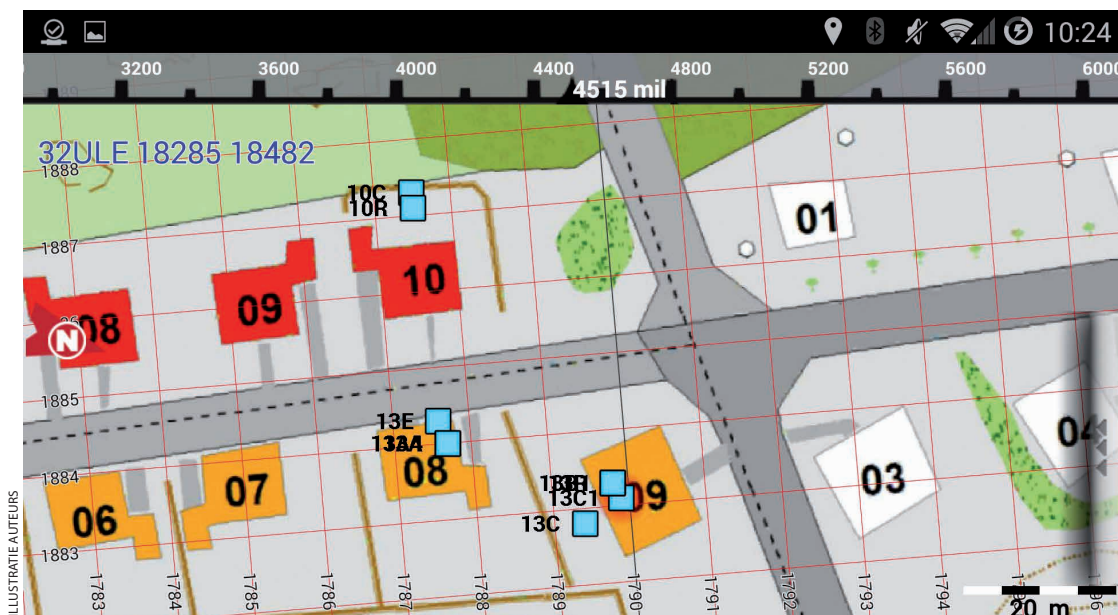
Uiteraard heeft het PROMISE-team stilgestaan bij de mogelijkheid dat er ergens in het inzetgebied geen internet beschikbaar is. In dat geval moet de militair met zijn smartphone of tablet kunnen terugvallen op de koppeling met zijn militaire radio. De resultaten van deze koppelingen vielen tegen. De gebruikte dataradio's bleken een zeer beperkt bereik te hebben. In plaats van de beloofde afstand van meer dan een kilometer bleven de prestaties meestal bij enkele honderden meters steken. De koppeling van de smartphone aan de Fastnet-radio werkte alleen in het 'witte' laboratorium, maar liet verstek gaan in het veld.⁶ Voor het uitvoeren van de experimenten tijdens oefeningen met 11 Infanteriebataljon Air Assault in Nederland is volledig vertrouwd op de koppeling met het landelijk dekkend 4G-netwerk. De eerder genoemde snelle

ontwikkelingen bij de industrie lijken ook hier weer snel voor oplossingen te zorgen. Zo waren er een jaar later al bedrijven die demonstraties konden geven met een *ruggedized* commerciële smartphone gekoppeld met de militaire radio (in dit geval de Fastnet-radio die de landmacht ook heeft). Daarbij werden afstanden bereikt van 5-8 kilometer in ongunstige omstandigheden (veel obstakels zoals gebouwen en natte bossen).⁷ Het gebruik van 4G, satelliet en WiFi was daarentegen een succes.

Het gebruik van het 4G-netwerk betekent wel afhankelijkheid van een lokale provider in inzetgebieden. Dat is niet altijd gewenst, reden om een eigen (militair) 4G-netwerk experimenteel op te zetten. In samenwerking met KPN-Critical Communications is een militaire 4G-mast gebouwd. Deze kwam in oktober 2014 ter beschikking, dus daarmee wordt in het opvolgende project PROMISE 2.0 ervaring

6 Dit kwam voornamelijk door de eenvoudige USB-poort van de civiele toestellen, waardoor interferentie ontstond.

7 <https://www.thalesgroup.com/en/canada/news/thales-key-solution-c4i-transformation-soldier-view-and-geomux>.

De soldier view

opgedaan. Initieel is deze mast bedoeld om een 4G-netwerk op de *compound* neer te leggen, zodat iedereen daar breedbandverbinding heeft. Het streven is natuurlijk om de bandbreedte ook voor operaties buiten de *compound* ter beschikking te hebben. Opties zijn het gebruik van mobiele 4G-routers die op voertuigen geplaatst worden of het monteren onder vliegende platformen, zoals een Zeppelin, waardoor de 4G-‘bubbel’ vele malen groter wordt.⁸ De VS heeft al succesvol geëxperimenteerd met 4G onder een UAV. Door deze boven het inzetgebied te laten vliegen, kan binnen een specifiek gebied voor 4G-dekking worden gezorgd. Er zijn ook al ontwikkelingen bij bedrijven die vliegende platforms op grote hoogte lang in de lucht kunnen houden met behulp van zonnecellen. Vanuit dit platform kunnen vervolgens gebieden met 4G worden

bedekt zolang dat gewenst is. Ook wordt aandacht besteed aan een mobiel 4G-netwerk, waarmee een 4G-bubbel wordt meegenomen op voertuigen. Iedereen binnen de reikwijdte van dit netwerk heeft dan breedbandverbinding.

Informatielaag

Voor PROMISE werd voornamelijk gebruik gemaakt van de android-smartphone Samsung S4 Active, die wat sterker en waterbestendiger is dan de gewone S4. Ook de tablet Toughpad van Panasonic werd in kleine aantallen ingezet. Op de smartphone werd gebruik gemaakt van de command & control (C2)-app SoldierView van Thales Canada⁹ en LifeRing van het Amerikaanse bedrijf AGIS,¹⁰ hier in Nederland vertegenwoordigd door Surcom.¹¹ Op beide C2-apps werd een kaart getoond met daarop de actuele eigen positie en die van de collega’s met een smartphone (blue force tracking). Er konden ook schetsen op worden gemaakt, *way points* worden aangegeven en berichten mee worden verstuurd. Voorbeelden hiervan zijn vijandmeldingen en vuuraanvragen, maar ook een *call for medic* kon worden verstuurd.

De C2-app was de meest complexe app op de telefoon, maar was snel onder de knie te

8 Dit werd onder meer aangetoond tijdens een oefening van 11 Luchtmobiele Brigade in het najaar van 2013 in Wildflecken, waar een Zeppelin werd ingezet om het bereik van het radionetwerk te vergroten.

9 https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/thales_c2_brochure-canada.pdf.

10 <http://www.agisinc.com/>.

11 <https://www.surcom.nl/news/10-lifering-brings-command,-control,-and-communication-to-all.html>.

krijgen. De opleidings- en trainingstijd voor dit communicatiemiddel is dus zeer kort. Binnen een uur wist het personeel ermee om te gaan. Als proef op de som heeft het team de apparatuur een keer aan soldaten gegeven zonder les te geven. Een paar dagen later kwamen we terug voor een contactuur en tien minuten bleken voldoende om alle vragen te beantwoorden. Naast deze C2-app werden ook andere apps gebruikt. Zo was er een vertaal-app die met behulp van inspreken en een veeg over het scherm de gesproken tekst vertaalde. Handig voor elk uitzendgebied om contact te maken met de bevolking. Uiteraard was er ook een app voor diverse IK's en handboeken. Het zijn slechts enkele voorbeelden die het spreekwoordelijke topje van de ijsberg symboliseren, want de ideeën voor apps zijn legio. Het is de bedoeling om in de toekomst nieuwe apps ter beschikking te stellen via een militaire app store voor de operationele omgeving. Hierin worden de veilige apps gezet die Defensie zelf kan ontwikkelen; soms op basis van een eigen idee, soms op basis van een bestaande app. De apps kunnen bijvoorbeeld worden gemaakt door het Joint IV Commando, dat daarvoor de nodige kennis in huis heeft. Zo zullen na het goedkeuren van een app binnen enkele weken of maanden – afhankelijk van de complexiteit en beschikbare capaciteit – de nieuwe functionaliteiten kunnen worden toegevoegd via de app store op de militaire smartphone.

Vergelijk dat eens met een nieuwe functionaliteit op bestaande C2-ondersteunende middelen. De vele mogelijkheden om het eigen optreden te ondersteunen met diverse functionele apps is de belangrijkste reden dat iedere soldaat in de optiek van het PROMISE-team een smartphone moet hebben. Dan wordt hij daadwerkelijk ook een sensor in het veld die informatie snel en veilig kan delen. Uiteraard kan met de smartphone gechat worden en foto's en video-opnames worden gemaakt. Zo werd de smartphone via een opzetstuk aan de Swarovski-kijker (militaire kijker voor schutters lange afstand) gekoppeld en werden foto's gemaakt tot op meer dan duizend meter en verstuurd in de commandolijn. Ook het opnemen van videobeelden met behulp van

een kleine UAV toonde de potentie van dit middel.

De smartphones werden op de man gedragen met behulp van zogeheten *pouches* van het bedrijf Add-Mission. Zo was er een pouch om het device op de arm te dragen, maar ook één om voor de borst te houden. Ook kon de smartphone in een harde kunststof *case* worden gestopt met een clip eraan om hem overal aan het smartvest te kunnen vastmaken.

Apps zijn voor militairen dus van grote waarde en eenvoudig in gebruik. Het levert de militair snel de gewenste informatie. Met de kwetsbaarheid van de smartphone viel het erg mee. Na een jaar lang gebruik is slechts bij enkele devices het venster beschadigd. Toch was het team van mening dat een commerciële ruggedized smartphone de voorkeur heeft. De bedrading is veel beter en het geeft het device meer bescherming. Ten aanzien van de pouches was de opvatting dat je niet voor één bepaalde oplossing moet gaan, maar de individuele soldaat zijn eigen keuze moet laten maken, die sterk afhankelijk is van zijn functie.

Security

Tijdens PROMISE is gebruik gemaakt van de kennis van het bedrijf Fox-IT, dat software leverde om encryptie toe te passen op de informatie. Doordat de informatie beveiligd is kan van ieder

Voorbeeld van een chest pouch

FOTO: MCD, P. TOLLENAAR

willekeurig netwerk gebruik worden gemaakt, zoals internet. De eis voor het experiment was dat op *restricted* niveau gecommuniceerd moest kunnen worden. Volgens het PROMISE-team is dat gelukt. Met het gebruik van diverse beveiligingsmaatregelen (PLE-beveiliging, een *applocker* en *storage encryption*) denken we dit niveau te hebben gehaald. Uiteraard zal de beveiligingsautoriteit daar nog een oordeel over moeten geven. Het *restricted* niveau is overigens lager dan de huidige eis van Defensie, namelijk het *confidentieel* niveau. Dit geeft technisch veel meer uitdagingen, is veel duurder en volgens het PROMISE-team operationeel niet noodzakelijk. Ook internationaal wijkt Nederland met deze eis af van de norm. Reden genoeg om aan de Staf van de Commandant der Strijdkrachten te verzoeken een studie op te starten of het mogelijk is dit niveau bij te stellen en uit te zoeken wat de consequenties hiervan zijn. De studie is in eerste fase gereed en lijkt de veronderstelling van het PROMISE-team te onderstrepen.

Voor de duidelijkheid: PROMISE is een experiment. Dat betekent concreet dat er geen product zal worden geïmplementeerd dat PROMISE heet. Er is veel kennis en ervaring opgedaan en die zal zo snel mogelijk worden gebruikt om lopende projecten te verbeteren of andere initiatieven te starten. Verderop in dit artikel zal daar nader op in worden gegaan.

Observaties

TNO is door het PROMISE-team ingehuurd om een evaluatie van dit experiment uit te voeren.¹² Hun belangrijkste conclusies waren:

- Commerciële devices zijn veel goedkoper dan militaire C2-middelen. Of over de gehele levenscyclus de invoer van dergelijke middelen goedkoper is, kon (nog) niet worden aangetoond, maar wordt waarschijnlijk geacht;

- De trainingstijd voor dergelijke C2-ondersteunende middelen neemt drastisch af ten opzichte van de huidige militaire C2-ondersteunende middelen;
- Een smartphone kan voor iedere operationele militair toegevoegde waarde hebben;
- De keuzevrijheid is vergroot in de communicatielaag door het gecombineerde gebruik van civiele en militaire communicatie;
- Een militaire appstore kan snel functionaliteiten toevoegen. Integratie van open software maakt de software goedkoper;
- Commerciële beveiligingsoplossingen op het niveau *restricted* zijn naar verwachting mogelijk.

Lessons learned

Benutten van nieuwe technologieën

Flexibiliteit is een belangrijke eigenschap binnen het militair optreden. Flexibiliteit heeft een conceptuele component (in de manier van denken over operaties), een mentale component (het inlevings- en aanpassingsvermogen van de commandant en zijn staf) en een fysieke component (keuze uit beschikbare capaciteiten inclusief ondersteunende commandovoeringsystemen).

Dat impliceert dat de beschikbare capaciteiten en ondersteunende¹⁴ ICT-middelen zijn toegerust om ondersteuning te bieden voor een veelheid aan taken en dat er slim gebruik kan worden van nieuwe mogelijkheden. Hoe snel en flexibel kan de krijgsmacht inspelen op veranderingen en meebewegen met nieuwe technologieën? In de onlangs verschenen visie op IT staat het heel duidelijk omschreven: 'De maatschappij wordt gedreven door IT. ... Alleen organisaties die deze nieuwe technologieën weten te benutten kunnen zich onderscheiden ten opzichte van anderen.' Dat geldt ook voor de Nederlandse krijgsmacht. 'Rivaliserende partijen maken bijvoorbeeld veelvuldig gebruik van steeds goedkopere, flexibelere en krachtigere middelen voor communicatie en informatie-uitwisseling.'¹³ De Nederlandse krijgsmacht kan en mag niet langer achterblijven. In beleidsstukken wordt dit onderkend, maar in de praktijk van alledag is het nog geen gemeengoed, blijkt uit de vier onderstaande voorbeelden.

12 M.D.E. van der Lee en R.B.J. Pieneman, PROMISE 1.0 Final Report (Den Haag, Defence Materiel Organisation, 30 April 2015).

13 *Visie op IT: let's make IT happen*, versie 2.1.0 (Den Haag, ministerie van Defensie, oktober 2014).

14 inhoud voetnoot: Doctrinepublicatie 3.2 Landoperaties (Den Haag, ministerie van Defensie, 6 februari 2014).

Een goede behoeftestelling indienen is blijkbaar niet gemakkelijk. Op papier ziet het behoeftestellingsproces bij Defensie er gedegen uit. Zodra operationele eenheden onderkennen dat er een probleem ontstaat met de capaciteiten en ondersteunende ICT-middelen, kunnen zij een behoeftestelling indienen. Ofwel omdat met de bestaande middelen niet (langer meer) kan worden voldaan aan de operationele taakstelling, ofwel omdat er nieuwe technologie op de markt is die meer capaciteiten biedt of capaciteiten beter ondersteunt. In de praktijk is dit niet zo gemakkelijk als het theoretisch lijkt. De operationele gebruikers moeten namelijk inzien dat er een probleem is, dat daar een oplossing voor bestaat en dat er tijd gevonden moet worden om de behoeftestelling op te schrijven en het goedkeuringsproces te begeleiden. We hebben het sterke vermoeden dat het proces meestal stopt bij stap twee. En dat is eigenlijk ook niet verwonderlijk. De werkdruk is hoog, men heeft geen tijd voor extra administratief werk en bovendien kan en mag men niet verwachten dat operationele eenheden en de kenniscentra volledig op de hoogte zijn van alle relevante technische ontwikkelingen. Voorbeelden uit de praktijk met PROMISE die dit onderschrijven zijn de behoeftes die wij tegen zijn gekomen bij 11 Infanteriebataljon Air Assault rond het gebrek aan adequate langeafstandsverbindingsmiddelen. Een al jaren bestaande behoefte, met serieuze operationele consequenties, die jarenlang niet als officiële behoeftestelling is ingediend. Of de bekende honderden meters bekabeling in de brigadecommandoposten. Een bekend probleem waar, zeker voor de ongerubriceerde netwerken, oplossingen voor bestaan maar waar, voor zover wij kunnen nagaan, jarenlang geen behoeftestelling voor is ingediend.

Langdurige Defensie Materieel Proces (DMP)-procedures. Als het wel tot een behoeftestelling komt, dan kan het nog jaren duren voordat de gewenste ICT-middelen operationeel ingevoerd worden. Het is natuurlijk belangrijk dat belastinggeld goed besteed wordt en dat aanbestedingsregels bestaan en gevolgd worden. Maar een doorlooptijd van vijf tot tien jaar van goedgekeurde behoeftestelling tot aan operationele

Gebruik van een smartphone in een voertuig

invoer is zeker voor ICT-middelen absoluut onaanvaardbaar lang. Dat ondergraaft de flexibiliteit van de krijgsmacht. Ook daaraan wordt nu gewerkt binnen de defensieorganisatie.

Ervaringen in de samenwerking met gouden driehoek, CD&E en maximaal gebruik van COTS-apparatuur. Omdat het gebruik van COTS-apparatuur en nieuwe technische ontwikkelingen voorop stonden binnen PROMISE, lag een nauwe

samenwerking van overheid met het bedrijfsleven en TNO voor de hand. De basisgedachte achter deze gouden driehoek is synergie en dat het ook op korte termijn voor partijen meerwaarde, anders dan financieel, oplevert om binnen PROMISE samen te werken. Denk hierbij aan het voordeel voor de industrie, die beter inzicht krijgt in het militaire optreden en de behoeftes die daarmee samenhangen. Tevens is de terugkoppeling die ze van de militaire gebruikers krijgen op hun in de oefeningen ingezette producten van grote meerwaarde. Voor TNO heeft het meerwaarde omdat zij prototypes uit onderzoeksprojecten kunnen beproeven in een militaire oefening. Voor Defensie betekent het de snelle toegang tot de nieuwste technologie en de daaraan gerelateerde operationele consequenties (inzicht nieuwe procedures).

In de praktijk van alledag is het meebewegen van de Nederlandse krijgsmacht met nieuwe technologieën nog geen gemeengoed

Het samenwerken met de industrie betekende zoeken naar evenwicht tussen de belangen van de diverse partijen. Het leveren van kant-en-klare producten door de industrie om te beproeven in een experiment was goed haalbaar. Maar meestal waren technische aanpassingen door de fabrikant op zeer korte termijn nodig om de producten te kunnen integreren in de PROMISE-infrastructuur. Niet alle leveranciers en fabrikanten zijn daar op ingericht. Bovendien kent nieuwe technologie nogal eens kinderziektes, die dan verstorend werken op de experimenten.

Een ander aspect was het voorzichtig moeten omgaan met contacten tussen leveranciers en Defensie. Dit om te voorkomen dat een fabrikant voordeel zou krijgen door voorkennis,

mocht het in de toekomst tot een aanbestedingstraject komen. In PROMISE is dit onderzocht door de aanschaf van de experimentmiddelen en de evaluatie ervan bij TNO te beleggen. De evaluatieresultaten werden bekendgesteld aan alle geïnteresseerde industriële partijen tijdens informatiedagen voor bedrijven, om zodoende het *level playing field* in stand te houden.

CD&E ervaringen. De experimenten boden een goede mogelijkheid om de nieuwe technologie en het achterliggende concept te toetsen in een ‘min of meer’ realistische setting bij militaire gebruikers. Dat gaf waardevolle terugkoppelingen. Belangrijk is wel te beseffen dat bij een experiment niet alle benodigde aspecten beproefd kunnen worden. Vragen als: ‘is het gebruik van COTS-apparatuur ook op de lange termijn goedkoper?’ en ‘hoe om te gaan met onderhoud en korte leverbaarheid van COTS-producten?’, vergen aparte analyses. Idealiter wordt bij de toepassing van CD&E een concept gedefinieerd, beproefd en geëvalueerd in korte cycli, waarna het concept wordt verfijnd en nogmaals wordt beproefd. Binnen PROMISE waren cycli van ongeveer 2-3 maanden voorzien. In de praktijk bleek echter dat voor sommige onderdelen meer ontwikkeltijd nodig was om het concept technisch voldoende stabiel te krijgen. Dit leidde ertoe dat in feite één en hetzelfde concept in meerdere iteraties beproefd werd. De technische implementatie werd weliswaar steeds beter, maar het concept werd maar gedeeltelijk aangepast. Het is dus van belang om een goed evenwicht te vinden tussen een voldoende ruime cycluslengte om de techniek daadwerkelijk een stap verder te brengen en niet te veel tijd te laten tussen twee beproevingen om het momentum in het CD&E-traject te behouden.

Het is belangrijk om een goede invulling te kunnen geven aan het operationaliseren van de CD&E-experimentresultaten. Hoe kunnen de resultaten geborgd worden in de organisatie? Hoe moeten implementatietrajecten worden ingericht? Met de huidige behoeftestellingssystematiek zou er na een succesvol CD&E-traject een behoeftestellingstraject moeten worden

Logo van het PROMISE-project

opgestart. Dat betekent voor de gebruikers hoogstwaarschijnlijk dat ze een aantal jaren moeten wachten voordat de echte invoer van het nieuwe concept start. Dat haalt de snelheid uit het innovatieproces. Dit vraagt in eerste instantie om innovatie van het behoeftestellingsproces. Wellicht dat er dan in de tussentijd beter gewerkt kan gaan worden aan een pilottraject als vervolg op het experimenteerttraject waarin het concept en de bijbehorende apparatuur in de praktijk een stap verder gebracht kan worden.

Way ahead: PROMISE 2.0

Zoals eerder aangegeven is PROMISE een platform voor CD&E. Na de succesvolle afronding van PROMISE 1.0 is het project PROMISE 2.0 gestart. Hierbij worden tekortkomingen in PROMISE 1.0 aangepakt en wordt gekeken naar nieuwe functionaliteiten voor de gebruiker. Zo wordt er voor de Luchtmobiele Brigade gewerkt aan het koppelen van FM9000-radionetwerken aan LTE- en satcom-netwerken, om spraak vanuit het gevechtsterrein over lange afstanden mogelijk te maken in combinatie met een tabletversie van het nieuwe C2-systeem van CLAS (ELIAS). Voor de materieeldienst wordt geëxperimenteerd met elektronische handleidingen op tablets en smartphones en technische expertondersteuning op afstand met een videoverbinding.

Nu zijn het slechts experimenten en blijkt de stap naar realisatie steeds weer moeilijk te zetten. Gezien de veelbelovende ontwikkelingen tijdens het experiment en de duidelijke parallellen met de C4I-module van het Verbeterd Operationeel Soldatensysteem (VOSS) is reeds in een vroegtijdig stadium contact gezocht met het projectteam hiervan. De resultaten hebben geleid tot een ingrijpend verbetervoorstel van de C4I-module van VOSS. Als het bedrijf Elbit deze voorstellen kan meenemen in de realisatie van de C4I-module, heeft de soldaat/marinier vanaf 2017 een *world class* toproduct. Realisatie van de CD&E lijkt daarmee zeer snel haar vruchten af te werpen. Een en ander is afhankelijk van het besluit dat de CDS, naar aanleiding van het advies uit de studie over het terugbrengen van het rubriceringsniveau in de mobiele en uitgestegen gebruiksomstandigheden, zal meenemen op basis van een advies van de Beveiligingsautoriteit.

Afsluiting

Met een tweetal observaties willen we dit artikel afsluiten. Voor Defensie liggen er enorme verbetermogelijkheden voor C2 als we beter gebruik maken van de vele miljarden die buiten de kazernepoorten besteed worden op dit gebied. We moeten nog meer *smart buyer* worden. Het is vervolgens onze uitdaging om met CD&E de meest waardevolle producten te selecteren en onze – op dit moment nog veel te trage – procedures aan te passen aan deze nieuwe tijd. In de tweede plaats is het belangrijk dergelijke experimenten goed op elkaar af te stemmen. Nog te vaak komt het voor dat we op meerdere plekken hetzelfde doen. Dat is niet alleen het geval binnen de landmacht; het geldt voor heel Defensie en andere partijen in de sector openbare orde en veiligheid, zoals politie en brandweer. Dat moeten we in nauwe samenwerking doen met de kennisinstellingen en industrie. Als dat lukt, ‘the future might be promising’.

De aanschaf van de AH-64D Apache

Een wervelwind van belangen...

In de herfst van 2016 is het twintig jaar geleden dat de eerste Apache-gevechtshelikopters op Nederlandse bodem landden. Deze AH-64A Apaches werden geleased in afwachting van de levering van nieuwe AH-64D's en luidden op 13 november 1996 het begin in van een succesvolle dienstperiode die nog altijd voortduurt.¹ De helikopters zijn door de Nederlandse krijgsmacht ingezet in onder meer Bosnië, Irak, Afghanistan en Mali, waar ze meer dan eens het verschil maakten op het slagveld. Dit artikel gaat na hoe het proces van besluitvorming rond de aanschaf van de – Amerikaanse – Apaches heeft plaatsgevonden, welke ministeries daarbij betrokken waren en welke argumenten een rol hebben gespeeld.

B. den Ouden*

In het midden van de jaren negentig was het lang niet zeker dat de McDonnell Douglas AH-64 Apache zou worden gekozen. De Amerikaanse heli had namelijk stevige concurrentie van de Frans-Duitse Eurocopter Tigre.² In aanloop naar een besluit stonden de ministeries van Defensie en Economische Zaken (EZ) tegenover elkaar. Defensie verklaarde de

Apache te willen aanschaffen. EZ had echter een voorkeur voor de Tigre en bestempelde het uitgesproken standpunt van Defensie als 'een typisch staaltje arrogantie van de legertop'. Daarop vroeg het kamp van McDonnell Douglas zich weer af waar EZ zich eigenlijk mee bemoeide.³ Er was sprake van een stevige discussie en pas op 7 april 1995 kon de Ministerraad (MR) de knoop doorhakken. Welke overwegingen lagen ten grondslag aan de definitieve keuze voor de Apache?

Een aantal secundaire bronnen behandelt het onderwerp in meerdere of mindere mate, maar richt zich daarin hoofdzakelijk op het perspectief van de krijgsmacht en het ministerie van Defensie. *Crossing the Border: De Koninklijke Luchtmacht na de val van de Berlijnse Muur* bespreekt de politieke discussie rond de aanschaf wel, maar biedt geen nadere uiteen-

* Bram den Ouden heeft als student Internationale Betrekkingen in historisch perspectief aan de Universiteit Utrecht van december 2015 tot en met maart 2016 stage gelopen bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

1 E. van Loo, R. Sinterniklaas, A. Tjepkema & R. de Winter, *100 Jaar Luchtvaart tussen Gilze en Rijen* (Franeker, Van Wijnen, 2010), 147.

2 In ambtelijke kringen in Nederland werd veelal de – in Duitsland en het Verenigd Koninkrijk gebruikte – naam 'Tiger' gehanteerd. Dit artikel gebruikt de Franse naam 'Tigre', omdat deze zich beter onderscheidt van (onder meer) de Duitse gevechtstank. In citaten blijft het gebruik van 'Tiger' behouden.

3 B. van der Velden, 'Helikoptergevecht', *NRC Handelsblad*, 20 december 1994, 17.

zetting van standpunten. In *100 Jaar Luchtvaart tussen Gilze en Rijen: Een vliegbasis in woord en beeld* komt de Apache pas echt in beeld als deze op de Brabantse vliegbasis wordt gestationeerd en blijft de aanschaf buiten schot. Dirk Starink, destijds als souschef Projecten van de KLu betrokken bij de verwerving, gaat in de *Militaire Spectator* van 1996 dieper in op het debat binnen de Ministerraad, maar behandelt vooral de handelwijze van de defensiebewindslieden. Dat laat ons nog steeds achter met de vraag wat de andere ministeries dan dreef. Dit artikel neemt het verwervingsproces nader onder de loep. De conclusie luidt dat de verwerving van defensiematerieel niet altijd een zaak van Defensie alleen was. Deze conclusie heeft niets aan actualiteitswaarde verloren. Ook bij op stapel zijnde grote materieel (vervangings-)projecten geldt dat nog steeds.

De behoefte

De Defensienota 1974 meldde voor het eerst concreet de behoefte aan bewapende antitank-helikopters tegen de overmacht aan tanks waarmee de NAVO zich geconfronteerd zag in geval van een Sovjet-Russische aanval.⁴ De instroom daarvan werd op de middellange termijn voorzien, maar bij het opstellen van een nieuwe nota in 1983 was het idee nog altijd niet uitgevoerd. Het toenmalige kabinet-Lubbers I hield de plannen eveneens in de lade en schoof ze door naar de jaren negentig, terwijl het ondertussen voorrang gaf aan grondgebonden wapensystemen.⁵ Wel begon het ProjectBureau Vervanging Alouette III (PVA),

4 E. van Loo, *Crossing the Border: De Koninklijke Luchtmacht na de val van de Berlijnse Muur* (Den Haag, Sdu Uitgevers, 2003), 247-248 en ministerie van Defensie (MvD), *Om de veiligheid van het bestaan: Defensiebeleid in de jaren 1974-1983* (Den Haag, 1974), IV – 10.

FOTO AIRBUS

Economische Zaken had een voorkeur voor de Tigre (zie foto) en bestempelde het uitgesproken standpunt van Defensie als 'een typisch staaltje arrogantie van de legertop'

het toestel dat door bewapende heli's moest worden vervangen, met de eerste verkenningen.⁶

De *Defensienota 1991* vormde een keerpunt. In deze nota werd de behoefte aan een meer flexibele landmacht uitgesproken, waartoe een pantserinfanteriebrigade moest worden getransformeerd naar een luchtmobiele brigade (LMB). Luchtmobiel optreden kon beter inspelen op het diffuse palet van dreigingen dat ontstond na het einde van de Koude Oorlog, maar de brigade moest dan wel worden uitgerust met gevechts- en transporthelikopters.⁷

De nota werd in twee jaar tijd ingehaald door de snelle ontwikkelingen en dus nam Lubbers-III met de *Prioriteitennota 1993* nog nadrukkelijker afscheid van de Koude Oorlog. Ondanks bezuinigingen werden de materieelaankopen voor de LMB als 'speerpunt-projecten' aange-merkt. In 1993 wilde het kabinet de contracten voor dertien zware en zeventien lichte transporthelikopters ondertekenen, waarna in 1994 de aanschaf van de bewapende helikopters, maximaal veertig stuks, moest volgen.⁸

De verwerving

Bij de verwerving van de helikopters volgde Defensie het Defensie Materieel Proces (DMP). Dit stappenplan was van kracht bij de aanschaf van materieel voor de krijgsmacht om het overzicht en de controle vanuit het parlement daarop te vergroten. Het DMP bestond destijds uit vier fasen:

- De *behoeftestellings-* of *A-fase*: Vaststelling van een operationele behoefte met toelichting van budgettaire en beleidsmatige kaders.
- De *voorstudie-* of *B-fase*: Verdere uitbouw van functionele en technische eisen aan product, gevolgd door een *longlist* van opties.
- De *studie-* of *C-fase*: Specificering van algemene eisen uit de B-fase, gevolgd door een *shortlist* van meest geschikte opties.
- De *verwervingsvoorbereidings-* of *D-fase*: Offerte-aanvragen naar potentiële leveranciers, waarna onderhandelingen en uiteindelijk contractondertekening volgen.⁹

De organisatie rond de oprichting van de luchtmobiele brigade was complex en stelde hoge eisen aan de coördinatie en het informatievoorzieningsproces, doordat de KLu en KL op verschillende niveaus bij de besluitvorming betrokken waren.¹⁰ De ervaringen met het PVA waren dermate positief dat het bureau met de nieuwe naam Projectbureau Helikopters (PBH) vanaf 1990 de afhandeling van het DMP voor de helikopteraanschaf als taak kreeg.¹¹

De voornaamste taak van het PBH onder leiding van luitenant-kolonel G. Verschuur waren de onderhandelingen met de fabrikanten. Het PBH werd hierin onder meer bijgestaan door het Commissariaat voor Militaire Productie en Crisisbeheersing (CMPC) van het ministerie van Economische Zaken, maar ook door de eigen Defensie Accountantsdienst (DEFAC), die bijvoorbeeld de aangeboden contracten controleerde en aanscherpte. Met de aanschaf van nieuwe *Search and Rescue* (SAR-) helikopters (Agusta-Bell AB412) en middelzware (Boeing CH-47D Chinook) en lichte (Eurocopter AS 532-U2 Cougar) transporthelikopters deed het PBH relevante ervaring op met het verwervingsproces.¹² Die kon het goed gebruiken bij de aanschaf van de bewapende helikopters.

Verwerving van defensiematerieel is niet altijd een zaak van Defensie alléén...

5 Handelingen der Tweede Kamer der Staten-Generaal (HTK), 1983-1984, kamerstuknummer 18169, 'Defensienota 1984-1993', ondernummer (nr.) 2, 99.

6 R. de Groot, 'Drijvende rotor achter de krijgsmacht', *De Vliegende Hollander* 65 (2009) (4), 15.

7 C. Klep & R. van Gils, *Van Korea tot Kabul: De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945* (Den Haag, Sdu Uitgevers, 2005) 104, 112-113 in: E. van Loo, R. Sinterniklaas, A. Tjepkema & R. de Winter, *100 Jaar Luchtvaart tussen Gilze en Rijen* (Franeker, Van Wijnen, 2010), 139 en HTK, 1990-1991, kamerstuknummer 21991, 'Defensienota-1991', nr. 3, 'Nota', 80.

8 HTK, 1992-1993, kamerstuknummer 22975, 'Prioriteitennota', nr. 2, 'Nota', 18,39,64.

9 Ministerie van Defensie, *Hoofdpijnen van het Defensie Materieel Proces* (Den Haag 2007), 13-17 en Rijksoverheid, 'Defensie Materieel Proces' (versie 21 december 2015), <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-defensie/inhoud/contact/zakendoen-met-defensie/defensie-materieel-proces> (21 december 2015) en D. Starink, 'De aanschaf van Apache bewapende helikopters', *Militaire Spectator* 165 (1996) (5) 205.

10 Defensie Accountantsdienst (DEFAC), *Project oprichting luchtmobiele brigade: rapport in het kader van de procedureregeling controle grote projecten* (Den Haag 1993), 12.

11 Van Loo, *Crossing the Border*, 251-253.

Storm op komst

Die ervaring met verwerving maakte in ieder geval duidelijk dat bij toename van het aantal gegadigden ook het selectieproces moeilijker en meer gepolitiseerd werd. Bij de aanschaf van de middelzware transporthelikopters bleef dit beperkt, doordat Defensie al snel bij de Chinook uitkwam. Bij de lichte transportheli had de Cougar daarentegen serieuze concurrentie van de Sikorsky UH-60 Black Hawk en was er sprake van een sterke politieke en industriële lobby, vooral vanuit Frankrijk.

Staatssecretaris van Defensie Ton Frinking koos uiteindelijk voor de Cougar vanwege de politieke, Europese dimensie van dat toestel, terwijl de krijgsmacht een lichte voorkeur voor de Black Hawk had.¹³ Bij de publicatie van het situatierapport omtrent de bewapende helikopters op 20 december 1993, de afronding van de DMP B/C-fase, konden de politiek en de betrokken ambtenaren hun borst nat maken. Met vier kandidaten op de shortlist was er duidelijk storm op komst.

Het toenmalige kabinet-Lubbers III wilde zich in zijn materieelbeleid concentreren op landen binnen de bondgenootschappelijke verbanden en wel in het bijzonder op Europese landen, zo vermeldde de *Prioriteitennota*.¹⁴ Staatssecretaris Frinking, sinds 1 juni 1993 de opvolger van baron Van Voorst tot Voorst, was verantwoordelijk voor materieel en ontpopte zich als een exponent van dat beleid. Hij koos allereerst duidelijk voor de Europese optie met de Cougar en voegde vervolgens in het situatierapport van december '93 'om politieke redenen de nog in ontwikkeling zijnde' Tigre toe, hoewel deze niet aan de levertermijn voldeed, aan het lijstje Apache, Agusta Mangusta en Bell Super Cobra.¹⁵

Vier taken

Het rapport vermeldde dat de kandidaten vier taken moesten vervullen: verkennen, escorteren, beveiligen en vuursteun verlenen. Omdat de Apache verschillende taken tegelijk kon uitvoeren, waren er daarvan slechts 33 nodig, bij de overige kandidaten waren dat er 40. Door prijsoverschrijdingen bij de transporthelikop-

FOTO ANP.T. KLUITERS

Staatssecretaris Frinking (midden), geflankeerd door zijn Spaanse en Duitse collega's, had bij materiaelaanschaf een sterke voorkeur voor Europese opties

ters was het budget enigszins geslonken en daarom werd de fabrikanten om de prijs bij 80, 90 en 100 procent van de behoefte gevraagd.¹⁶ De Tweede Kamer keurde het rapport goed, waarna de vier fabrikanten om een eerste offerte werd gevraagd. Terwijl het PBH aanving met de evaluatie daarvan, kwamen de Tweede Kamerverkiezingen op 3 mei 1994 dichterbij. Het was de vraag of de uitslag daarvan gevolgen zou hebben op het keuzeproces.

Diverse spelers

De verkiezingen leidden tot het kabinet-Kok I. Aan het roer bij Defensie kwamen de VVD'ers Joris Voorhoeve als minister en Jan Gmelich Meijling als staatssecretaris. Daarmee leek de VVD de overhand te krijgen in het defensiebeleid. Daarbij kwam dat Financiën in de handen van partijgenoot Gerrit Zalm belandde. Andere spelers in de MR waren Hans van Mierlo (D66) van Buitenlandse Zaken (BuZa), Hans Wijers (D66) van EZ en Ad Melkert (PvdA) van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW).¹⁷

12 Starink, 'De aanschaf van Apache bewapende helikopters', 205-206.

13 Van Loo, *Crossing the Border*, 268-271.

14 HTK 1992-1993, kamerstuknummer 22975, 'Prioriteitennota', nr. 2, 'Nota', 61.

15 Starink, 'De aanschaf van Apache bewapende helikopters', 206.

16 HTK 1993-1994, kamerstuknummer 22327, 'Oprichting luchtmobiele brigade', nr. 23, 'Brief van de staatssecretaris van Defensie', 5-10.

Twee Nederlandse Apaches begeleiden een Amerikaanse Black Hawk tijdens een medevac-operatie in Afghanistan, 2009

Het eerste Paarse kabinet vroeg van de krijgsmacht een bijdrage aan brede bezuinigingen, maar de *Prioriteitennota 1993* bleef de richtlijn. Kok I koos daarmee voor continuïteit en voortzetting van het project oprichting LMB.¹⁷ Daar hoorde de aanschaf van bewapende helikopters zonder meer bij en het PBH kon dus voortgaan met het evalueren van de aanbiedingen en het onderhandelen met de potentiële leveranciers. Het CMPC ging voorop in het verkrijgen van tegenorders ter compensatie van het aankoopbedrag en eiste 100 procent compensatie voor het aankoopbedrag van zo'n 1,3 miljard gulden.¹⁸

Na afronding van de onderhandelingen in de DMP D-fase moest het rapport daarvan eerst langs een DMP-beraad onder voorzitterschap van de Directeur-Generaal Materieel (DGM) bij Defensie, alvorens het aankoopadvies door de MR werd behandeld. Dit advies werd begin december '94 afgerond, maar in het ministers-

overleg van 16 december kwam men niet tot een besluit. Volgens premier Kok ontbrak 'een totaalbeeld'. Vooral wat betreft de compensatieorders was volgens Kok 'het voorwerk nog niet voldoende'.²⁰ Binnen de MR lag het verwijs bij Defensie, in wiens rapport de tegenorders 'slechts en marge aan bod' kwamen.

Een nadere notitie van staatssecretaris Gmelich Meijling en een duidelijker oordeel vanuit EZ moesten meer duidelijkheid verschaffen en dus werd de aanschaf uitgesteld. Het was het eerste teken dat militair-operationele zaken niet altijd de boventoon voerden rond de helikopteraan-schaf. Maar welke belangen speelden er dan nog meer?

De Koninklijke Luchtmacht

De KLu had haar zaakjes goed op orde en was eind november 1994 helder in haar oordeel over de aangeboden helikopters. De Super Cobra voldeed niet en kende te veel risico's. Ook aan de Mangusta kleefden te veel ontwikkelingsrisico's, maar die helikopter was met enkele beperkingen wel geschikt. Dat gold tevens voor de Tigre, die het langst stand hield tegenover de keuze van de KLu: de AH-64D Apache.

Op vier punten scoorde de Apache volgens Starink beter dan de Tigre. Ten eerste voldeden binnen het budget 34 Tigres in 85 procent van de operationele behoefte, terwijl 30 Apaches in 91 procent van de behoeftestelling voldeden. Tevens was de Apache eerder beschikbaar en was de geboden tussenoplossing – de overbrugging tussen contractondertekening en levering van de nieuwe toestellen – beter. Bij aankoop van de Apache kon er met gelease AH-64A's snel operationele ervaring worden opgedaan in afwachting van de nieuwe AH-64D's.

Eurocopter stelde hier de huur van Bölkow 105's of Gazelles tegenover, maar deze toestellen voldeden niet. Duitse defensieplanners bestempelden de BO 105 als compleet onge-schikt voor de taakstellingen van een bewapende helikopter, toen de *Bundeswehr* in 1979 een tijdelijke vloot Bölkows aanschafte. Ten

17 Kabinet Kok, *Kabinet-Kok: keuzen voor de toekomst* (Den Haag, 1994), 106-119.

18 Kabinet Kok, *Kabinet-Kok: keuzen voor de toekomst*, 14 en HTK 1993-1994, kamerstuknummer 23715, 'Kabinetsformatie 1994', nr. 11, 'Brief van de formateur', 39.

19 L. Jordaan, 'Gevecht om helikopterorder: Compensatie-toezeggingen belangrijke factor', *Algemeen Dagblad*, 14 november 1994, 11.

20 Auteur nb, 'Strijd om heli-order weer volledig open', *Het Financieel Dagblad*, 17 december 1994, 1.

derde was de Apache operationeel en technisch beter en waren er tot slot meer onzekerheden verbonden aan de lopende ontwikkeling van de Tigre.²¹

Defensie

Anders dan bij de KLu was ambtelijk Defensie lange tijd verdeeld. Uiteindelijk ontstond er een voorkeur voor de Apache, maar om dit in de eerdere woorden van enkele EZ-ambtenaren arrogant te noemen, was wat kort door de bocht. Van enige vooringenomenheid leek wel sprake te zijn en daarin hadden de defensie-ambtenaren volgens journalist Joris Jansen Lok meer voorzichtigheid mogen betrachten: *'Het roepen om de Apache kan op Kamerleden (die uiteindelijk toch de beslissing nemen) werken als een rode lap op een stier.'* Jansen Lok had dan ook zijn bedenkingen bij de handelwijze van het Projectbureau Luchtmobiel Optreden van de Directie Operatiën Koninklijke Landmacht, dat *'zonder blikken of blozen het silhouet van de Apache als logo'* gebruikte.²²

De DGM, mr. Jan Fledderus, gaf op 10 december zijn stafadvies door aan de bewindslieden. Daarbij was een advies van EZ gevoegd, waaruit een voorkeur sprak voor het compensatiepakket van Eurocopter, al werd dat van McDonnell Douglas (MDD) ook als voldoende bestempeld. De DGM raadde de Apache aan: *'Ik ben ervan overtuigd dat, hoewel de Tiger acceptabel is, met de keuze voor de Apache meer operationele waarde voor het schaarse geld wordt verkregen en een snellere inzetbaarheid van de luchtmobiele brigade als geheel.'*²³

Dan restte nog de vraag of de bewindslieden dit advies zouden volgen, maar met Voorhoeve en Gmelich Meijling hadden de defensieambtenaren twee goede belangenbehartigers. Vooral Gmelich Meijling werd door omstandigheden in de richting van de Apache geduwd. Amerikaanse Apaches hadden in de Golfoorlog goed gepresteerd en hij was tijdens een bezoek aan Fort Hood begin december 1994 zeer onder de indruk geraakt van deze helikopter.²⁴

De staatssecretaris had bovendien zojuist de luchtmacht onder curatele gezet, nadat het

Apache-gevechtshelikopters van de Amerikaanse 101st Airborne Division op een tijdelijke basis, klaar voor inzet in Operation Desert Storm, 1991

FOTO: US DEPARTMENT OF DEFENSE

krijgsmachtdeel informatie over het risicovolle en uiteindelijk kostenoverschrijdende KDC-10-project had achter gehouden.²⁵ Dit was reden voor Gmelich Meijling om van de

21 Starink, 'De aanschaf van Apache bewapende helikopters', 208 en U. Krotz, *Flying Tiger: International Relations Theory and the Politics of Advanced Weapons* (New York, Oxford University Press, 2011), 61.

22 J. Janssen Lok, 'Bewapende helikopters', *Onze Luchtmacht* 46 (1) (1994), 6.

23 MvD, Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB), Directoraat-Generaal Materieel (DGM), voorlopige inventaris 2, inventarisnummer 222, Stafadvies bewapende helikopters van mr. J. Fledderus aan het Politiekeraad, 10 december 1994, 7 en Starink, 'De aanschaf van Apache bewapende helikopters', 208.

24 E-mail luitenant-generaal b.d. D. Starink, d.d. 16-03-2016.

risicovollere Tigre over te stappen naar de Apache.²⁶

In een interdepartementale notitie van 19 januari luidde de conclusie van Defensie hetzelfde als een maand eerder. De Apache had zich bewezen in de Golfoorlog, gaf betere bescherming aan de vliegers, was eerder inzetbaar en kende minder risico's.²⁷ Het ministerie ging voorbij aan alternatieve voorkeuren op basis van werkgelegenheids- en buitenlandpolitieke overwegingen, die in dezelfde notitie naar voren werden gebracht. Hoe kwamen de overige bewindslieden tot hun keuze?

Economische Zaken

Het ministerie van EZ, meer specifiek het CMPC, had één prioriteit: het verkrijgen van een fatsoenlijk pakket tegenorders voor de Nederlandse industrie. Wat dat betreft voldeden beide fabrikanten aan de eisen, meldt EZ in de interdepartementale notitie. Toch was het voorstel van Eurocopter van een hoger technologisch niveau, beter gespreid en concreter. Daarnaast bood de Frans-Duitse firma aan tot 120 procent van de contractwaarde te compenseren, terwijl MDD nog niet verder dan 100 procent ging.²⁸

Het departement liet zich in zijn standpunt grotendeels leiden door de mening van de Nederlandse defensie-industrie. Noodlijdende bedrijven als Fokker en Hollandse Signaalapparaten (HSA) waren al vroeg het doelwit van de

lobby's van MDD en Eurocopter en lieten niet na de overheid duidelijk te maken welke fabrikant hun voorkeur genoot. Zo meldde Eric van Amerongen, directievoorzitter van HSA, al voor de MR van 16 december 1994 dat zijn bedrijf was gebaat bij een deal met Eurocopter, aangezien die fabrikant de orders beter verdeelde over alle HSA-vestigingen.

Ook bood Eurocopter zijn diensten aan bij het verkrijgen van het radarcontract voor de Horizon-fregatten van Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk, waarvoor de SMART-L radar van HSA een mogelijke kandidaat was. Van Amerongen schatte in dat HSA 935 miljoen gulden kon verdienen aan het contract en volgens hem betrof het hier 'geen opgeklopt beeld'.²⁹

Daarnaast legde de Apache het op het punt van termijneffecten voor de nationale defensie-industrie eveneens af tegen de Tigre en hadden volgens EZ '[de] Nederlandse defensie-gerelateerde bedrijven' zich 'unaniem uitgesproken voor een keuze ten gunste van Eurocopter'. Wellicht zou de aanschaf van de Apache de industriële banden op het Europese continent zelfs schaden. Met de Tigre kon dan weer worden gebouwd aan een Europese defensie-industrie, waarmee Nederland relatief minder zaken deed dan met de Amerikaanse defensie-industrie.³⁰ Toch was die keuze tussen Europees en Amerikaans materieel ook een politieke kwestie. Daarover ging niet Economische, maar Buitenlandse Zaken.

Buitenlandse Zaken

Van D66-minister Van Mierlo was te verwachten dat een Europese optie zijn voorkeur genoot, hoewel BuZa intern verdeeld was.³¹ Op 16 december verkondigde hij inderdaad in de MR dat er gekozen moest worden 'voor eenheid binnen Europa. Desnoods zouden daarvoor enige concessies moeten worden gedaan ten aanzien van de kwaliteit van het product'. Conform zijn ambt was hij wel bereid de Apache te verdedigen, maar dat maakte die keuze nog niet minder schadelijk voor de Nederlandse positie in Europa.³² In de notitie van 19 januari was het standpunt iets genuanceerder. Op politiek gebied was het moeilijk in te schatten wat de gevolgen van een

25 J. Hoedeman & E. Nysingh, 'Minister zet krijgsmachtdeel onder curatele: Blunder luchtmacht kost 100 miljoen', *de Volkskrant*, 8 december 1994.

26 Auteur nb, 'Defensie kiest voor Apachehelikopter', *Algemeen Dagblad*, 14 december 1994, 6.

27 Nationaal Archief (NA), archiefinventaris 2.15.88, nr. 88, Brief van minister Voorhoeve en staatssecretaris Gmelich Meijling aan alle ministers, 19 januari 1995, 2-3.

28 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie over de bewapende helikopter aan de MR, 19 januari 1995, 7-8.

29 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Faxbericht van E.A. van Amerongen, HSA, aan mr. J.H. Wiedeman, CMPC-EZ, 15 december 1994, 1-2.

30 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie over de bewapende helikopter aan de MR, 19 januari 1995, 10-15.

31 E-mail luitenant-generaal b.d. D. Starink.

FOTO MCD. J. VAN HELVERT

Een Apache maakt proeflandingen op de Hr.Ms. Rotterdam, 2012

bepaalde keuze zouden zijn. Buitenlandse Zaken meldde dat de diplomatieke *fall out* doorgaans beperkt was, maar niettemin voelbaar zou zijn. Vooral van Franse zijde zou het verwijt van hypocrisie ten aanzien van de Nederlandse positie in de Europese politieke en industriële integratie kunnen klinken. Tegen dit soort retoriek kon men volgens de notitie wel in verweer treden door te stellen dat Nederland met de Cougar en NH-90 al genoeg Europese sympathieën had getoond. Of de Amerikanen het kabinet anti-transatlantisme zouden verwijten bij een keuze voor de Tigre was onzeker.³³

Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Voor SZW speelden dezelfde prioriteiten een rol als bij EZ, alhoewel minister Melkert eerder sprak van arbeidsjaren dan van contractwaarden. Beide ministeries deelden dezelfde opvattingen over de compensatiepakketten van Eurocopter en MDD en trokken tezamen op. Voor SZW speelden de werkgelegenheidseffec-

ten van de compensatieorders de grootste rol. Deze werden opgedeeld in tijdelijke effecten als gevolg van de orders zelf en structurele werkgelegenheidseffecten op de lange termijn, die zouden ontstaan door het in huis halen van kennis, kunde en ervaring. SZW hechtte een groter belang aan die tweede factor, waarin wel degelijk sprake was van een verschil, zo stelde de directie Algemene en Sociaaleconomische Aangelegenheden (ASEA) in een nota van 17 januari 1995 aan minister Melkert:

Dit perspectief is bij keuze voor EC (Eurocopter) aanmerkelijk beter dan bij keuze voor MD (McDonnell Douglas). Keuze voor EC is gelijktijdig een strategische keuze voor Europese samenwerking. Keuze voor de MD heeft aanzienlijke negatieve consequenties voor de Nederlandse defensie industrie in Europa.

32 Archief Ministerie van Algemene Zaken (MinAZ), Notulen Ministerraad Nr. 15379, 16 december 1994, 58.

33 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie over de bewapende helikopter aan de MR, 19 januari 1995, 19-20.

Strategische vormen van samenwerking met de Europese partners kan (sic) nog maar moeilijk van de grond komen, verworven posities staan op het spel. Orders worden misgelopen en daarmee samenhangend zal structurele werkgelegenheid uit Nederland verdwijnen. Deze inschatting wordt in het algemeen breed gedeeld in de defensie-gerelateerde industrie.

Dat laatste concludeerde de directie uit gesprekken met Fokker, HSA en de Stichting Nederlandse Industriële Inschakeling Defensieopdrachten (NIID), de brancheorganisatie. De eerste twee zetten vol in op de Tigre. NIID sloot zich daarbij aan, maar liet wel aantekenen dat een aanzienlijk aantal leden voor de Apache was.³⁴

De voorkeur voor Eurocopter werd overgebracht in de notitie van 19 januari. De boodschap van SZW daarin was duidelijk: MDD legde het af tegen Eurocopter op structurele werkgelegenheidseffecten, procentuele compensatie van de contractwaarde (respectievelijk 100 tegen 120 procent), te creëren arbeidsjaren (4.600 tegen 5.500) en geconcretiseerde perspectieven en opdrachten (737 miljoen tegen 822 miljoen gulden). Naast die directe effecten was de Amerikaanse overheid wel bereid haar *Headquarters of the Combat Equipment Group Europe* van Mannheim naar Kerkrade te verplaatsen. Daar stelde Eurocopter weer tegenover dat een gedeelte van het opleidingscentrum van de Tigre naar Nederland kon worden gehaald.³⁵

Twee kampen lijnrecht tegenover elkaar

De notitie van 19 januari leidde tot een beter inzicht in de standpunten, maar het was duidelijk dat de twee kampen lijnrecht tegen-

over elkaar stonden. Premier Kok had dit voorafgaand aan de MR van 27 januari heel goed begrepen en stelde daarom voor de notitie in de wacht te zetten. Door overleg tussen de 'meest betrokken bewindspersonen' hoopte hij de kampen nader tot elkaar te brengen.³⁶ Er veranderde echter niks wezenlijks in de opstelling van die bewindspersonen, behalve dat zij hun standpunten in aparte brieven aan de premier bleven herhalen. Wijers en Melkert vormden samen een heus front door een gezamenlijke brief en notitie aan de premier en alle betrokken ministers.³⁷

Wilden de ministers werkelijk nader tot elkaar komen, dan moest er iets drastisch veranderen in de argumenten van één van beide kampen. Een sleutelrol daarin speelde de SMART-L-deal voor HSA, die alleen al door zijn omvang doorslaggevend kon zijn in het overtuigen van de Defensiebewindslieden. Toen premier Kok medio februari zijn ruziënde ministers bij elkaar bracht voor topoverleg, wapperde Defensie met een brief van Henri Conze, de Franse tegenhanger van Gmelich Meijling en hoofd van de *Direction générale de l'armement*. Op 16 februari meldde Conze aan Defensie dat HSA één van de twee overgebleven kandidaten was voor het contract en dat hij zich zou inzetten voor het Nederlandse radarbedrijf als Nederland voor de Tigre koos.

Voorhoeve en Gmelich Meijling interpreteerden dit zo, dat HSA nog lang niet zeker was van het megacontract en dat daarom dit vooruitzicht niet moest worden meegenomen in de afweging.³⁸ Economische Zaken had echter zelf telefonisch contact gehad met Conze, waaruit volgens dat departement een harde politieke toezegging bleek.³⁹ Wie had het nu bij het rechte eind?

Grootscheepse lobbypraktijken

Er had zich vanaf 1994 een grootscheepse lobbyoperatie vanuit Amerikaanse, Franse en Duitse hoek ontwikkeld. Van sommige aanbiedingen – vooral uit Frans-Duitse hoek, zo lijkt het – was maar moeilijk te doorgronden wat de concrete strekking daarvan was. Zo bleef de zekerheid van de SMART-L-deal in nevelen gehuld, terwijl ondertussen een Franse generaal

34 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Nota van de directeur ASEA aan de minister van SZW, 17 januari 1995, 2-3.

35 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie over de bewapende helikopter aan de MR, 19 januari 1995, 16-17.

36 MinAZ, Notulen Ministerraad Nr. 15410, 27 januari 1995, 44.

37 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Brief en bijlage van de ministers van EZ en SZW, 9 februari 1995.

38 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Bijlage bij brief van de minister en staatssecretaris van Defensie aan minister-president Kok, 21 februari 1995, 3.

tegenover een KLu-delegatie tegensprak dat delen van het opleidingscentrum van de Tigre zomaar in Nederland konden worden geplaatst.⁴⁰

Het militaire oordeel

Ondanks al deze lobbypraktijken moest volgens de waarnemend secretaris-generaal (SG) van Defensie Dirk Barth het militaire oordeel de boventoon voeren, aangezien de militairen met de heli op missie moesten. Op 6 maart had hij daarom een uitgebreide notitie doen uitgaan, waarin hij stilstond bij alle militair-technische minpunten van de Tigre ten opzichte van de Apache. Barth concludeerde dat voor elk van de vereiste taken van een bewapende helikopter (escorteren, beveiligen, verkennen en vuursteun) de Apache als beste uit de bus kwam, vooral door de langere vliegduur en betere bescherming van de inzittenden. Bovendien was de Apache ook nog eens eerder beschikbaar en golden er minder risico's.⁴¹

Zijn tegenhanger bij BuZa, SG Dirk-Jan van den Berg, constateerde daarentegen na een puntsgewijze, marginale toetsing *'dat beide aanbiedingen over voldoende functionele vereisten bezitten (sic) om een luchtmobiele brigade op verantwoorde wijze uit te rusten'*.⁴² Ambtelijk Defensie was het hartgrondig oneens met die conclusie, die Van den Berg, in de woorden van Starink, bereikte door een *'consumentengidstabelletje'*.⁴³ In de begeleidende brief liet Van den Berg in meer diplomatieke termen dan ook weten dat *'De heer Barth heeft aangegeven niet met de voorliggende notitie te kunnen instemmen, omdat de gevolgde methodiek in zijn ogen te globaal is en geen recht doet aan de zorgvuldigheid, die bij de voorbereiding van zo een belangrijke investering nodig is'*.⁴⁴

'Something's gotta give'

Ook buiten ambtelijk Den Haag duurde de discussie voort. De betrokken leden van het kabinet rolden weliswaar niet vechtend over straat, maar voor insiders was duidelijk dat er tweespalt heerste in de Paarse coalitie. De betrokken bewindslieden en ambtenaren wisten: *something's gotta give*. Met het naderen van dat breekpunt, nam de spanning bij de

coalitiepartners toe. Duidelijk werd dat het de PvdA en D66 stak dat de VVD openlijk inzette op de Apache en dat Kok de discussie niet uit het publieke domein wist te houden.⁴⁵

Dollarkoers

Twee zaken bespoedigden in het voorjaar van 1995 de uiteindelijke afronding van het slepende dossier. Allereerst zette de dollarkoers vanaf februari een gestage daling in door een Amerikaans handels- en financieringstekort en een lening van de VS aan het noodlijdende Mexico. De toenmalige kostenramingen voor de Apache gingen uit van een dollarwaarde van 1,80 gulden, terwijl de koers langzaam onder de 1,60 dook.⁴⁶ Een keuze voor de Apache werd hiermee aanzienlijk voordeliger.

Tijdsdruk

Tegelijk waren de Britten voornemens halverwege 1995 een besluit te nemen over hun bewapende helikopters. Aangezien MDD en Eurocopter ook daar streden om het contract, werd de Nederlandse onderhandelingspositie mede bepaald door de invloed van het Nederlandse besluit op een Britse keuze, meldde SG van Defensie Barth op 6 maart. Nederland was gebaat bij een besluit voor 28 april, als de offertes van de fabrikanten zouden verlopen en de aandacht naar de Britten zou verschuiven.⁴⁷ Er restte simpelweg ook weinig om over te discussiëren, dus het breekpunt lag binnen handbereik.

39 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Nota van de directeur ASEA aan de minister van SZW, 21 februari 1995, 2.

40 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Brief van L. Casteleijn, DAB-Defensie, aan P. Stein, ASEA-SZW, 'Luchtmacht weergave van het gesprek van een Franse mil. delegatie op 16-2-1995', 20 februari 1995.

41 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie van de SG van Defensie aan de betrokken bewindspersonen, 6 maart 1995, 4-12.

42 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie 'Tigre of Apache – een marginale toetsing' van de SG van BuZa, 16 maart 1995, 5.

43 D. Starink, 'De aanschaf van Apache bewapende helikopters', 209.

44 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Brief van de SG van BuZa aan de betrokken bewindspersonen, 17 maart 1995.

45 E. Nysingh, 'Wrijving in coalitie over helikopters neemt toe', *de Volkskrant*, 20 maart 1995.

46 Auteur nb, 'Apache door lage dollar stuk goedkoper', *Het Financieele Dagblad*, 11 maart 1995, 1 en C. Paulussen, 'Zwakke dollar of sterke mark en yen?', *Eindhovens Dagblad*, 5 april 1995, 7.

Al met al was het verschil in opvattingen in de Ministerraad te reduceren tot twee sleutelvraagstukken. Ten eerste: wat was de SMART-L-deal tussen HSA en Frankrijk (en zijn Horizon-partners Italië en het Verenigd Koninkrijk) nu eigenlijk waard? En ten tweede: waren Voorhoeve en Gmelich Meijling überhaupt voor de Tigre te winnen? Als HSA slechts een minimale of geen kans had op het Horizon-contract, dan was het pleit zo goed als beslecht. Het CMPC had in een nota van 17 maart aan premier Kok en alle betrokken bewindslieden immers al aangegeven dat wanneer:

'Monsieur Wyers' van een dag eerder. De Franse staatssecretaris bevestigde dat als zijn land de Nederlandse SMART-L van HSA koos voor de Horizon-fregatten, het werk vanzelfsprekend plaats zou vinden bij HSA in Hengelo. Wanneer de concurrerende ASTRAL van Thomson, het moederbedrijf van HSA, werd gekozen, 'la totalité des travaux réalisés en France sera transférée à HSA'.⁴⁸ Of de andere Horizon-partners hetzelfde zouden doen, liet Conze in het midden. Was dit nu juist de harde concessie waar Defensie om vroeg?

Voorhoeve en Gmelich Meijling stelden dat er met Thomson bij de overname van HSA in 1990 al was afgesproken dat alle radars in Hengelo zouden worden geproduceerd. Bovendien meldde de Britse staatssecretaris McIntosh tegenover Gmelich Meijling dat de Fransen slechts over hun eigen schepen besloten. Over de keuze van de Britten en Italianen kon Conze dus ook geen uitspraken doen. Daarnaast hielp het kiezen van de Apache de Europese defensie-industrie misschien niet vooruit, stelde Voorhoeve, maar de toekomst ervan was toch echt niet afhankelijk van de Nederlandse helikopterorder. Ook de vrees dat een keuze voor de Apache zou leiden tot represailles vanuit DASA richting dochterbedrijf Fokker, dat het moeilijk had, behoorde niet relevant te zijn voor de discussie. Wijers moest erkennen dat Fokker ook bij aankoop van de Apache meeprofitteerde.⁴⁹

De keuze

Wat compensatiepakketten betreft moesten de toestellen dus als gelijk worden beschouwd, maar wat zou Defensie dan doen als er onvoldoende politiek draagvlak voor haar voorkeur, de Apache, zou blijken? Voorhoeve bleef erbij dat de Tigre vanwege de enorme ontwikkelingsrisico's ook in dat geval een onverantwoorde keuze was. Misschien waren het nog de echo's van de KDC-10-affaire, waardoor Voorhoeve zo veel gewicht toekende aan die factor. Doordat Wijers vervolgens meldde dat dit nieuwe informatie was – waarmee hij *de facto* overstagging – en de minister van Defensie tevens aangaf zich te willen inspannen om voor HSA iets te regelen met McDonnell Douglas, was het pleit beslecht: het werd de Apache.

Negatieve publiciteit voor de afvallers moest worden voorkomen. De lagere dollarkoers vormde daartoe een goed en objectief argument

[m]ocht blijken dat de Franse overheid bij een principe overeenstemming ten gunste van de Tigre haar toezegging v.w.b. de SMART-L radars niet schriftelijk [wil] bevestigen dan moet geconcludeerd worden dat voorstellen van Eurocopter (alsdan zonder SMART-L) en van MDD tegen elkaar opwegen [en] er geen voorkeur voor één van beide meer bestaat.

Als een harde, schriftelijke toezegging van de Franse regering binnenkwam vóór de MR van 7 april, dan hadden Wijers en Melkert goede papieren. Maar dan moesten zij hun collega's bij Defensie nog wel overtuigen.

Op 7 april moest de kogel door de kerk en wees het Tigre-kamp op een brief van Conze aan

47 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Notitie van de SG van Defensie aan de betrokken bewindspersonen, 6 maart 1995, 9.

48 NA, a.i. 2.15.88, nr. 88, Brief van Henri Conze aan de minister van EZ, 6 april 1995.

49 MinAZ, Notulen Ministerraad Nr. 15489 P, 7 april 1995, 2-7

Tot slot: een goed verhaal

Een standvastig bewindspersoon, een klein beetje arrogantie en ‘een goed verhaal’ lijken het pleit in het voordeel van het Apache-kamp te hebben beslecht, en dus voor aanschaf van een Amerikaans toestel. Bovendien, zei Kok na de Minister-raad van 7 april 1994, ‘voor een goed verhaal hoef je je niet te schamen’.⁵⁰ De boodschap aan HSA en Fokker moest diplomatiek worden gebracht, zeker naar eerstgenoemd bedrijf, omdat dat mogelijk een order van honderden miljoenen ging mislopen. Evenzo moesten de banden met Eurocopter en de Franse en Duitse overheden niet te veel schade ondervinden. Volgens Voorhoeve moest negatieve publiciteit voor de afvallers worden voorkomen. De lagere dollarkoers vormde daartoe een goed en objectief argument. Premier Kok was het hiermee eens, maar voor hem gaf de dollarkoers niet de doorslag, al was het een welkome ondersteuning van de keuze – toch opvallend voor een voormalig minister van Financiën.⁵¹

Het besluit kwam Van Mierlo en de Nederlandse overheid inderdaad op enige verwijten van hypocrisie van Franse zijde te staan. De Duitsers toonden naar verluidt iets meer begrip voor het feit dat Nederland zo snel mogelijk wilde beschikken over het beste materieel in de ‘woelige tijden’ van toen.⁵² De SMART-L-radar, de Europese dimensie en de dollarkoers waren allemaal niet cruciaal in het besluit. Wat wel de doorslag gaf, was een samenspel van militair-operationele en financiële belangen. De Apache gaf meer zekerheid, was eerder beschikbaar, kwalitatief beter en had zich bewezen.

Op de militaire vliegbasis Gilze-Rijen ondertekent staatssecretaris Gmelich Meijling (midden) het koopcontract voor de levering van Apache-helikopters (24 mei 1995). Links de Amerikaanse ambassadeur Terry Dornbush, rechts John Capellupo van fabrikant McDonnell Douglas

FOTO ANP, H. PIETERSE

Dat de KLu in afwachting van de levering van de Tigre tijdelijk zou moeten opereren met een matig alternatief en vervolgens mogelijk met een technisch onbetrouwbaar toestel zou worden opgezadeld, was voor de defensietop en -bewindslieden onacceptabel. Dat verhaal wist het kabinet ook door een spervuur van vragen in de Tweede Kamer te loodsen, waarna op 24 mei 1995 de contracten voor 30 AH64-D Apaches ter waarde van 1,3 miljard gulden op Gilze-Rijen konden worden ondertekend. ■

50 Auteur nb, “Woelige tijden” leiden tot keuze Apache-helikopter’, *de Volkskrant*, 8 april 1995, 3.

51 MinAZ, Notulen Ministerraad Nr. 15489 P, 7 april 1995, 11.

52 S. Wynia, ‘Nabuurschap geschaad door keuze Apache’, *Het Parool*, 11 april 1995, 3 en Auteur nb, “Woelige tijden” leiden tot keuze Apache-helikopter, 3.

Medical aspects and challenges in an armed conflict

Between 2006 and 2010 Task Force Uruzgan, as part of the ISAF mission, conducted military operations in a hostile environment. This article describes the multifactorial influences of armed conflicts and the direct consequences for combat casualties. It is based on the thesis Task Force Uruzgan, Afghanistan 2006-2010: medical aspects and challenges. Therefore, it focuses on the recent conflicts, the Dutch involvement in Uruzgan (Afghanistan), the evolution in military medicine and the current challenges. We need to draw lessons from previous conflicts to keep the morbidity and mortality of battle casualties as low as possible. It is essential to develop lessons learned from the presence in Afghanistan.

R. Hoencamp MD, PhD*

A good friend of our family recently gave me an article about the experiences of a nurse (close relation) during the battle of Caen (1944).¹ Her experiences and challenges are by now almost seven decades old, but still very current. In addition to the required military

tactical skills and medical competences, this fascinating in-depth description of the hardships in a hospital during an armed conflict shows that:

- the mental and physical resilience of casualties and their colleagues is vital for survival;
- military medicine has no fixed golden standards. Current practices are subject to a continuous process of adaptations, dictated by recent experiences and developments;
- injuries sustained in armed conflicts differ from those seen in civilian trauma. The last two items are described extensively in recent literature.² What we learn from this, is that *Armed conflicts are part of our history and are likely to be part of our future. And: Civilian medicine is not similar to military medicine.*

With the above statements in mind, we need to draw lessons from previous conflicts to keep the morbidity and mortality of battle casualties as low

* After finishing medical school, Lieutenant Commander Rigo Hoencamp MD PhD served for more than five years as a platoon commander in the Royal Netherlands Marine Corps. In that position he deployed to Uruzgan. Last year he defended his thesis on an analysis of the medical aspects of Task Force Uruzgan. Besides a trauma-vascular surgeon, he is currently an active reservist for the Dutch Ministry of Defense. The coming years he will focus on improvements and innovation of the military medical chain.

¹ Morice A. *Le service de santé pendant la bataille de Caen. Memoires de l'Académie de Chirurgie.* 1945;14

² Beekley AC, Watts DM. *Combat trauma experience with the United States Army 102nd Forward Surgical Team in Afghanistan.* Am J Surg. 2004;187:652-654. 11. Hoencamp R., Huizinga, E.P., Dongen, T.T.C.F., van, Idenburg, F.J., Ramasamy, A., Leenen, L.P.H., Hamming, J.F., Impact of explosive devices in modern armed conflicts: in-depth analysis of Dutch battle casualties in Southern Afghanistan. World J Surg. 2014 Oct;38(10):2551-7. doi: 10.1007/s00268-014-2645-5.

as possible. As such, we need to develop lessons learned from the presence in Afghanistan. This article analyses the military medical development of the last decades in a NATO perspective. At first recent conflicts and their initial mandate are narrated. After that the Dutch involvement in Uruzgan (Afghanistan) is described. Then the evolution in military medicine and the current challenges are raised.

This article focuses on recent experiences in armed conflicts. In Uruzgan the involvement of the Dutch Armed Forces in fighting insurgents and nation building in a multinational coalition lasted four years.

Recent conflicts

In the aftermath of the terrorist attacks of September 11, 2001, the United States of America

(US) initiated the so-called Global War on Terror (GWOT) and deployed military units to multiple theatres in the Middle East and Southwest Asia.³

Blurring of the lines

Starting as a more traditional type of warfare, with overwhelming firepower within the clear boundaries of one country, the GWOT slowly progressed into a counter-insurgency operation; an operation characterized by a blurring of the lines between war and politics, combatants and civilians. This modern type conflict is often referred to as new (fourth-generation) warfare and is characterized by traditional armed forces

³ Holloway, D., *9/11 and the War on Terror*. McGill Queens Univ Pr. Montreal. 2008. Bergen, P.L., *The Longest War: The Enduring Conflict between America and Al-Qaeda*. Free Press. New York, 2011. Buckley, M., *The Bush Doctrine and the War on Terrorism: Global Reactions, Global Consequences*. Routledge. New York, 200.

Task Force Uruzgan, Afghanistan 2006-2010

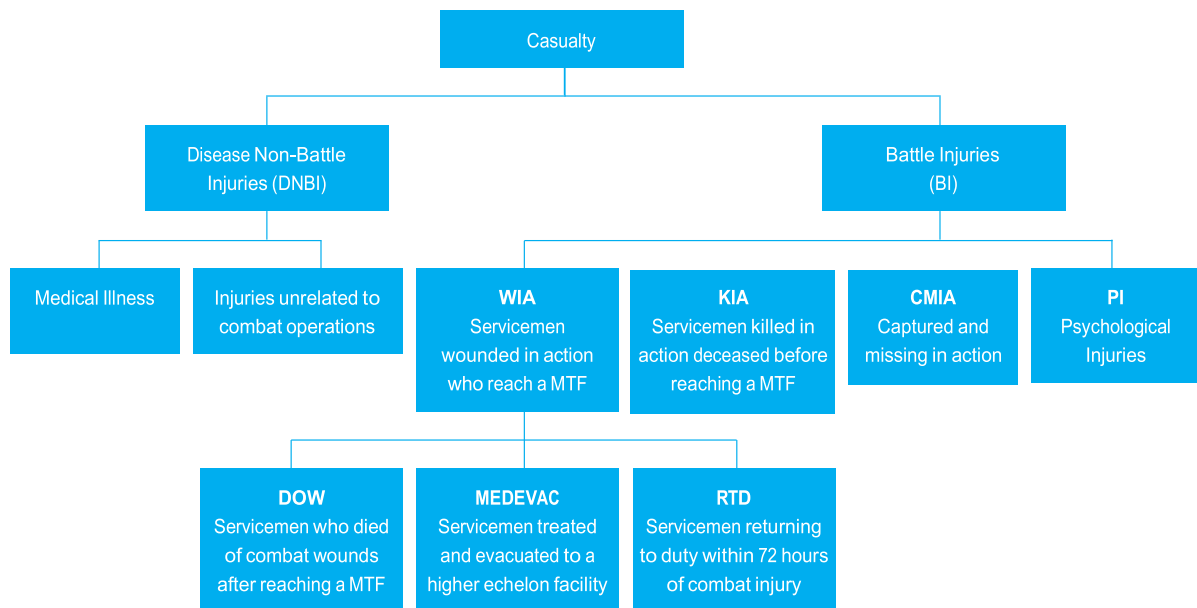

Figure 1 Schematic of military casualty definitions and classifications. MTF: Medical Treatment Facility

being challenged by non-state related insurgents that use unconventional combinations of lethal and non-lethal tactics that are extremely complex to neutralize.

One of the distinguishing features of this type of conflict is the heavy use of improvised explosive devices (IEDs), causing a typical wounding

pattern.⁴ This pattern, especially the anatomical distribution of this type of battle injuries (BIs), differs drastically from previous conflicts. One of the most striking examples of the maiming effect of IEDs is the so-called dismounted complex blast injury.⁵ Since 2001, over 10.000 coalition service members have been killed and over 50.000 were injured during the operations in Iraq and Afghanistan.⁶ Additionally, thousands of contractors, host-nationals, foreign national security personnel and insurgents have been injured or killed.

The importance of describing the incidence and character of battle injuries, as well as their precipitating mechanisms, has been recognized since the 19th century. Since that time, many reports have been published.⁷ A comprehensive and thorough evaluation of the epidemiology and characteristics of modern times battle injuries is vital to improve future combat casualty care, in developing protective measures, in identifying

⁴ Andersen, R.C., Fleming, M., Forsberg, J.A., Gordon, W.T., Nanos, G.P., Charlton, M.T., Ficke, J.R., Dismounted Complex Blast Injury. *J Surg Orthop Adv*;2012;21(1):2-7. Hoencamp, R., Huizinga, E.P., Dongen, T.T.C.F., van, Idenburg, F.J., Ramasamy, A., Leenen, L.P.H., Hamming, J.F., Impact of explosive devices in modern armed conflicts: in-depth analysis of Dutch battle casualties in Southern Afghanistan. *World J Surg*. 2014 Oct; 38 (10):2551-7. doi: 10.1007/s00268-014-2645-5.

⁵ Andersen, R.C., Fleming, M., Forsberg, J.A., Gordon, W.T., Nanos, G.P., Charlton, M.T., Ficke, J.R., Dismounted Complex Blast Injury. *J Surg Orthop Adv*; 2012; 21 (1):2-7.

⁶ Hoencamp, R., Vermetten, H.G.J.M., Tan, E.C.T.H., Putter, H., Leenen, L.P.H., Hamming, J.F., Systematic review of the prevalence and characteristics of Battle Casualties from NATO coalition forces in Iraq and Afghanistan. *Injury*. 2014;45:1028-1034. DOI:10.1016/j.injury.2014.02.012.

⁷ Gawande, A., Casualties of war-military care for the wounded from Iraq and Afghanistan. *N Engl J Med*. 2004;351:2471-2475.

FOTO MCD, R. FRIGGE

The Netherlands participated in ISAF with Task Force Uruzgan (TFU), and were lead nation in Uruzgan province between 2006 –2010. In the role 2 hospital medics took also care for the Afghans, like members of the Afghan police

risk factors and populations at risk, and in evaluating efficiency of delivered care.⁸ However, the development of reliable conclusions and recommendations requires the universal use of clear and unambiguous casualty definitions (see figure 1).

Medical literature is limited

Currently, there is very limited (medical) literature about recent Dutch participation in armed conflicts. Optimization of our military medical system is only possible with clear data and outcomes. This includes quality of life, cost-effectiveness and long-term follow up of service members. Therefore a thorough evaluation of the Dutch military medical system is required.

Dutch involvement

Recently, the Netherlands Armed Forces have participated in two military missions: Operation Enduring Freedom and the International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan. ISAF was authorized by United Nations Security Council resolution 1386 in December 2001.⁹ The Netherlands participated in ISAF with Task Force Uruzgan

⁸ DoD directive. Efforts and programs of the department of defense related to the prevention, mitigation, and treatment of blast injuries. The NATO Allied Joint Medical Support Doctrine. [http://www.aco.nato.int/resources/site6362/medica-secure/Publications/AJP-4.10\(a\).pdf](http://www.aco.nato.int/resources/site6362/medica-secure/Publications/AJP-4.10(a).pdf).

⁹ www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7248.doc.html. Accessed 14 August 2014.

(TFU), and were lead nation in Uruzgan province between 2006–2010.

During that period, Dutch service members were frequently exposed to the devastating effects of IEDs.¹⁰ The main component of TFU was located at Multi National Base Tarin Kowt (MBTK), a second base was located at Deh Rawod.

(AJP-4.10) is the (flexible) capstone document on which the Medical Support Organization is based, but it is not an unchangeable holy doctrine.¹¹

During the deployment of the Netherlands Armed Forces to Southern Afghanistan, the Medical Support Organization was adapted to the local situation in Uruzgan province.

Evolution in military medicine

War has changed over centuries and armed conflicts will continue to change. Therefore, military medicine will continuously have to familiarize itself with new developments. The clouding lines between soldiers and civilians, states and non-states, and the obscuring differences between war and politics have changed the battlefields.¹²

True frontlines hardly exist any longer. When looking at numbers (without a robust trauma registry from the earlier armed conflicts), battlefield statistics have changed over the last century. The predominant mechanisms of injury are still explosions and gunshot wounds. Better personal protective equipment is likely to be an influential factor in the changing patterns of the anatomical distribution of those injuries.

Gap between civilian and military medicine

To overcome the gap between civilian and military medicine,¹³ many efforts have been undertaken. Frank Butler et al. introduced the Tactical Combat Casualty Care (TCCC) doctrine,¹⁴ which comprises a set of trauma management guidelines for use on the battlefield. The TCCC (also TC3) doctrine was first introduced in the US Special Operations community, but the conflicts in Iraq and Afghanistan have seen TCCC, or modifications (e.g. Battlefield Advanced Trauma Life Support principles), become the standard of military pre-hospital care in most NATO coalition forces.

Numerous lifesaving materials, tools, protocols and courses (e.g. hemostatic dressings, tourniquet revival, massive transfusing protocol, damage control surgery courses) were developed. Apart from the direct medical effects of modern training doctrines, limiting transportation times is essential in improving survival rates of battle casualties.

The Global War on Terror slowly progressed into a counter-insurgency operation

The Medical Support Organization in Southern Afghanistan during the ISAF operations, was a multinational joint service with a wide range of capabilities, delivering care in a hostile and austere environment (e.g. enemy threat, patient's overall medical condition, evacuation timelines, availability of assets, qualifications / capabilities of medical personnel and prevailing tactical / weather conditions).

The NATO Allied Joint Medical Support Doctrine

¹⁰ Hoencamp, R., Huizinga, E.P., Dongen, T.T.C.F., van, Idenburg, F.J., Ramasamy, A., Leenen, L.P.H., Hamming, J.F., Impact of explosive devices in modern armed conflicts: in-depth analysis of Dutch battle casualties in Southern Afghanistan. *World J Surg.* 2014 Oct;38 (10): 2551-7. doi: 10.1007/s00268-014-2645-5.

¹¹ The NATO Allied Joint Medical Support Doctrine.

¹² Morice, A., *Le service de santé pendant la bataille de Caen. Memoires de l'Académie de Chirurgie.* 1945; 14. Gawande, A., Casualties of war-military care for the wounded from Iraq and Afghanistan. *N Engl J Med.* 2004;351:2471-2475. Buckley, M., *The Bush Doctrine and the War on Terrorism: Global Reactions, Global Consequences.* Routledge. New York, 2006.

¹³ Gawande, A., Casualties of war-military care for the wounded from Iraq and Afghanistan. *N Engl J Med.* 2004;351:2471-2475. Beckett, A., Tien, H., What's new in operative trauma surgery in the last 10 years. *Curr Opin Crit Care.* 2013; 19 (6):599-604. DOI: 10.1097/MCC.0000000000000033. LNAZ. Traumazorg in Beeld: Landelijke Traumaregistratie 2007–2011: rapportage Nederland. Tilburg: LNAZ; 2013. Central Bureau of Statistics of the Netherlands. Causes of death; non-natural deaths. Available at <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37683&D1=2-103&D2=0&D3=a&D4=12-15&VW=T>. Bruinsma, M.Y., Moors, J.A., *Illegale vuurwapens. Gebruik, bezit en handel in Nederland 2001–2003.* Tilburg/Den Haag: IVA Beleidsonderzoek en advies/WODC (Ministerie van justitie); 2005.

¹⁴ Butler, F.K., Tactical medicine training for SEAL mission commanders. *Mil Med.* 2001; 166:625–631. Butler, F.K. Jr, Hagmann, J.H., Richards, D.T., Tactical management of urban warfare casualties in special operations. *Mil Med.* 2000; 165:1–48.

PHOTO MCD. E. KLJIN

Afghanistan, Kandahar Airfield Role 3 Hospital. Operation room. The predominant mechanisms of injury are still explosions and gunshot wounds

Improvements and modifications in dedicated rotary or fixed wing evacuation, combined with the mentioned current practices, have reduced mortality rates to far below 5 percent.¹⁵ The military surgeon plays a vital role in the initial care of a wounded service member and should be ready for this demanding task in the damage control surgery phase. It is conceivable that a ‘young’ military surgeon will deploy soon after completing civilian residency training, encountering complex combat injuries he is not familiar with, simply because they are rare in civilian trauma or are taken care of by a different type of (surgical) specialist.

No standardized military surgical training

Regardless of (residency) sub-specialization, all Dutch military (trauma) surgeons complete their

surgical training on civilian patients. Today there is no standardized (Dutch) military training program implemented, but it is gradually developing based on our recent experiences. Military medicine is a continually evolving specialization; all efforts should be given for optimization.¹⁶

The on-going struggle to find a ‘full fit’ curriculum for military medical service members might

¹⁵ Clarke, J.E., Davis, P.R., Medical evacuation and triage of combat casualties in Helmand Province, Afghanistan: October 2010-April 2011. *Mil Med.* 2012; 177:1261-1266.

¹⁶ Vermetten, E., Greenberg, N., Boeschoten, M.A., Delahaije, R., Jetly, R., Castro, C., McFarlane, A.C., Deployment-related mental health support: comparative analysis of NATO and allied ISAF partners. *Eur J Psychotraumatol.* 2014; 5:23732. <http://dx.doi.org/10.3402/ejpt.v5.23732>.

resemble the search for 'the holy grail', and the cost of such an extensive surgical training program may outweigh the benefits. There is, however, a strong analogy with disaster medicine and surgery. Collaboration of disaster and military medicine could, therefore, potentially be useful. This may imply changes in the training that military and civilian organizations offer to military medical personnel.

Possible solutions

Possible solutions in training of military surgeons are: standardized courses, exchange/ fellowship

modern civilian (trauma) care. The Joint Trauma System (JTS) Clinical Practice Guidelines found their origin in military medicine¹⁷ and are frequently implemented in customized or adjusted form in civilian protocols. The revival of the tourniquet and the use of so called massive transfusion protocols found their basis on the battlefields of Iraq and Afghanistan.¹⁸

As said, military medicine needs to follow conflicts. It needs to adapt effectively to new threats and developments, like the introduction of Improvised Explosive Devices or 'dirty' bombs. It needs to adjust its modus operandi constantly and swiftly. And, in

To overcome the gap between civilian and military medicine, many efforts have been undertaken (...) Numerous live-saving materials, tools, protocols and courses were developed

programs, the deployment of surgical residents as part of their medical specialist training, staged classification of military surgeons, the introduction of a NATO military (and disaster) surgery standard and the recognition of military surgery as a subspecialty within general (trauma) surgery. Experiences from these modern time conflicts have enormously contributed to changes in

recent years, military medicine did adapt, resulting in the lowest case fatality rates ever.¹⁹

Research is essential

Military medicine covers a large area of interest, including battlefield related medical and surgical acute interventions, but also the physical and psychological wellbeing of service members during and after their deployment. Preferably there should be scientific evidence for interventions applied and consequently research in military medicine is essential. Detailed analyses can be converted into new doctrines, practices and management guidelines. However, for simple practical reasons, like getting a victim's informed consent, it is difficult to do even basic prospective studies, let alone to conduct multicenter, randomized pre-hospital and clinical trials in actual areas of military operations. Many, if not all, published battlefield studies are therefore descriptive and or retrospective in nature. Hence, the obtainable levels of evidence are limited.

Yet, if we want to further improve the quality of care for wounded service members, we need to find ways to overcome that gap between military and civilian medicine. Till then, we will have to learn as much as possible from recent experiences in war-zones and introduce these observations in

¹⁷ www.usaisr.amedd.army.mil/clinical_practice_guidelines.html. Accessed 15 May 2014.

¹⁸ Hooper, T.J., Nadler, R., Badloe, J., Butler, F.K., Glassberg, E., 1. Implementation and execution of military forward resuscitation programs. *Shock*. 2014;41 Suppl 1:90-7. DOI: 10.1097/SHK.0000000000000081. bPassos, E., Dingley, B., Smith, A., Engels, P.T., Ball, C.G., Faidi, S., Nathens, A., Tien, H., Canadian Trauma Trials Collaborative. Tourniquet use for peripheral vascular injuries in the civilian setting. *Injury*. 2014 Mar; 45 (3):573-7. DOI:10.1016/j.injury.2013.11.031. Butler, F.K. Jr, Hagmann, J., Butler, E.G., Tactical combat casualty care in special operations. *Mil Med* 1996; 161(suppl) 3-16.

¹⁹ Bellamy, R.F., Zajtchuk, R., 'Assessing the effectiveness of conventional weapons': In: *Textbook of Military Medicine, Part I: Warfare, Weaponry, and the Casualty*, Zajtchuk, R., ed. Vol. 5, Conventional Warfare: Ballistic, Blast, and Burn Injuries. Washington, DC: Office of the Surgeon General, Department of the Army, United States of America; 1991:53-82. Beebe, G.W., DeBakey, M.E., 'Death from wounding'. In: *Battle Casualties*. Springfield, IL: Charles C. Thomas; 1952:74-147. Reister, F.A., *Battle Casualties and Medical Statistics: U.S. Army Experience in the Korean War*. Washington, DC: The Surgeon General, Department of the Army; 1973. Hardaway, R.M., Viet Nam wound analysis. *J Trauma*. 1978; 18:635-643. Hoencamp, R., Vermetten, H.G.J.M., Tan, E.C.T.H., Putter, H., Leenen, L.P.H., Hamming, J.F., Systematic review of the prevalence and characteristics of Battle Casualties from NATO coalition forces in Iraq and Afghanistan. *Injury*. 2014;45:1028-1034. DOI:10.1016/j.injury.2014.02.012.

PHOTO MCD. S. HILCKMAN

Uruzgan, Deh Rawod, 2007. Local Afghans visit the 'Sick Call'. Twice a week children were examined and provided with medicine, mainly vitamin pills

doctrines and training courses. Knowledge of the management of war-zone injuries is also valuable in treating casualties from natural disasters or (terrorist) mass casualty situations.²⁰ Studying the changing anatomical distributions of war injuries might help in developing lifesaving materials and better protective equipment. To date, only a few prospective battlefield studies²¹ (with a high level of evidence) have been conducted. The PRISMO study²² is a fine example of Dutch modern research, and might help us to disentangle factors of relevance in Post-Traumatic Stress Disorder. Therefore, in order to collect data and draw meaningful conclusions, also regarding quality of

life and cost-effectiveness, a detailed registration system of interventions on BCs should be used.

Attention for team interaction

Attention for team interaction is crucial for this high stress environment. Crew resource management is more and more finding its place in civilian and military medicine. This effective tool in teamwork should be exploited for maximal profit.

²⁰ Caterson, E.J., Carty, M.J., Weaver, M.J., Holt, E.F., Boston bombings: a surgical view of lessons learned from combat casualty care and the applicability to Boston's terrorist attack. *J. Craniofac Surg.* 2013 Jul; 24(4):1061-7. DOI:10.1097/SCS.0b013e31829ff96.

Boots on the ground

Despite the evolving technical capabilities of modern mechanized or automated elements like drones, human 'boots on the ground' will likely remain crucial in future armed conflicts. The important role of co-combatants and a strong social support network cannot be overemphasized. Their early active involvement in the rehabilitation process will be beneficial for

on the impact of these injuries and their consequences on his comrades and his social network. Regardless of the evolving technical capabilities of modern mechanized or automated elements (e.g. drones and robots, singularity), human 'boots on the ground' will remain crucial in future combat.

Today's civilian medicine, characterized by increasing costs, raising patient awareness and growing legal concerns, urges health care facilities and medical professionals to obtain and provide detailed insight in quality of provided care. The introduction of numerous expensive diagnostic modalities and therapeutic strategies urges individual physicians and health care facilities to evaluate efficacy and accuracy of the care delivered. This insight in quality of provided care can be used to detect shortcomings and to initiate new scientific studies.

Monitoring provided care

Furthermore, monitoring provided care increases transparency for physicians, hospitals and patients, and can be used to evaluate financial aspects. These analyses are difficult to conduct in military medicine and often lacking. Partially driven by the increase in welfare, value and quality of life, an increased attention for this topic is coming from military, medical, economic and political points of view. The recently published thesis by the author recognizes, and aims to enhance, the quality of the short and long term care of service members that perform their (national) duties in the Netherlands Armed Forces. Military medicine is a continually evolving process; all efforts should be exerted for optimization. The integration of prospective studies will enhance the quality of lessons learned from each armed conflict. If the suggestions reported in this article could help to improve the quality of the Medical Support Organization, the training of medical and non-medical personnel, and the quality of life of all involved by more than one percent, we have achieved our aim.

Civilian medicine is not similar to military medicine

Current civilian resident training does not provide in the minimally required competences of a military surgeon. This gap will only grow due to

Military medicine needs to follow conflicts. It needs to adapt effectively to new threats and developments, like the introduction of Improvised Explosive Devices or 'dirty' bombs

everyone. The recent wounded warrior symposium in Amsterdam shows the need for multidimensional and integral care.

Optimizing the treatment of BCs goes beyond the Medical Support Organization, early active involvement of 'buddies', tactical commanders and family after a combat incident will be beneficial for everyone. A fully integral approach in the Netherlands Armed Forces is required.

Conclusion

Our recent experiences in Afghanistan provide a perspective on combat casualties. This perspective focuses on the short and long term effects of injuries sustained by a service member, but also

²¹ Aoun, O., Roqueplo, C., Rapp, C., Spectrum and impact of health problems during deployment: A prospective, multicenter study of French soldiers operating in Afghanistan, Lebanon and Côte d'Ivoire. *Travel Med Infect Dis.* 2014; 12 (4): 378-84. DOI:10.1016/j.tmaid.2014.05.002. Mac Donald, C.L., Johnson, A.M., Wierzechowski, L., Kassner, E., Stewart, T., Nelson, E.C., Werner, N.J., Zonies, D., Oh, J., Fang, R., Brody, D.L., Prospectively Assessed Clinical Outcomes in Concussive Blast vs Nonblast Traumatic Brain Injury Among Evacuated US Military Personnel. *JAMA Neurol.* 2014; 71 (8): 994-1002. DOI:10.1001/jamaneurol.2014.1114. Porta, C.R., Robins, R., Eastridge, B., Holcomb, J., Schreiber, M., Martin, M., The hidden war: humanitarian surgery in a combat zone. *Am J Surg.* 2014;207(5):766-72. DOI:10.1016/j.amjsurg.2013.12.027.

²² PRISMO Group. <http://www.prismo.nl/>. Accessed 15 May 2014.

AUTHOR'S PHOTO

Human 'boots on the ground' will likely remain crucial in future armed conflicts. Therefore, we will have to learn as much as possible from recent experiences in war-zones and introduce these observations in doctrines and training courses

the ongoing 'super' specialization and the loss of the true general surgeon. Not many surgeons will be exposed to, and capable of dealing with,ossal, vascular and truncal injuries. We should anticipate on this development, several possible solutions were discussed in this article. The changes in the way armed conflicts are

fought, brought us to the new warfare. In the coming decades the distinction between a war theater and a civilian setting might blur even more, changing into the fifth generation of warfare. This implies that new skills and competences should be integrated in military and civilian medicine. ■

In deze Militaire Spectator is plaatsgemaakt voor twee gastcolumns. F. Bal schrijft over de privatisering van de SAR, terwijl E. Karadeniz ingaat op de positie van moslimmilitairen in de krijgsmacht.

De redactie van de Militaire Spectator daagt ook andere lezers uit om een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formules van het tijdschrift.

De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet

gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn. Een bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Privatisering van de SAR Raakt een reddingsdienst in de problemen?

Dr. F. Bal

Het Verenigd Koninkrijk is recent begonnen om de civiele *Search and Rescue* (SAR) niet langer door defensieonderdelen, maar door een private partij te laten uitvoeren. De noodzakelijke vervanging van de al decennia operationele zijnde Sea King helikopters was de aanleiding om te onderzoeken of de SAR niet anders te organiseren is. Voor een bedrag van 1,6 miljard pond zal het Amerikaanse Bristow van 2016 tot medio 2026 deze taak voor haar rekening nemen.

Wat deze privatisering bijzonder maakt is dat het een (wettelijke) taak betreft die traditioneel door de overheid wordt uitgevoerd en waar volgens de economische theorie geen commerciële markt(prijs) voor bepaald kan worden. Hierdoor is het moeilijk de mate van beschikbaarheid, geleverde kwaliteit en de ermee gepaard gaande kosten en baten financieel inzichtelijk te krijgen. Vanuit die optiek is de privatisering van de SAR in het VK dan ook een casus die nadere aandacht verdient.

Taakuitvoering

Wordt er naar verwachting door Bristow een betere taakuitvoering (dienst) geleverd? Bristow schaft in totaal elf Sikorsky S92 en elf Agusta-Westland AW189 *state-of-the-art* helikopters aan, die sneller zijn en betere technische en medische *capabilities* hebben dan de Sea Kings.

Echter, als de Britse overheid de SAR zelf zou blijven uitvoeren, dan zouden deze Sea Kings waarschijnlijk nu vervangen zijn of worden door de geavanceerde NH90 SAR-helikopters, waardoor de kwaliteitssprong in taakuitvoering naar verwachting minimaal vergelijkbaar zou zijn geweest.

De privatisering van de SAR-diensten zal zorgen voor de verplaatsing van de SAR-steunpunten van militaire naar civiele vliegvelden. Duidelijk is dat het aantal bases in het VK van waaruit de civiele SAR zal worden gerealiseerd natiedekkend is, maar van twaalf naar tien steunpunten teruggaat. Met name Midden-Engeland lijkt met het wegvallen van de (RAF)steunpunten Boulmer en Leconfield met langere aanvliegtijden te maken te gaan krijgen.

Er lijkt geen reden tot zorg te zijn als het gaat om de mate van geoefendheid en expertise door de overname van veel ex-militair SAR-personeel door Bristow. Het is echter lastiger om in te schatten hoe het staat met het ethos van het personeel. Het lijkt vooralsnog geen thema, maar met de reguliere in- en uitstroom van personeel met het verstrijken der jaren komt de vraag naar voren of het door privatisering niet tot gewoon werk verwordt. Gaat het personeel in toekomstige crisissituaties dan ook nog door tot het echt niet meer gaat?

In veel westerse landen is de SAR nu een combi van (civiele) kustwacht en militaire onderdelen. Met elke partij die daar bijkomt neemt de organisatorische complexiteit toe. Dat vraagt dan doorgaans om extra investeringen in coördine-

rende en compatibele infrastructuur en meer trainingsmomenten. Hoe dat in het VK door de privatisering van de civiele SAR in de praktijk gaat uitpakken zal pas goed zichtbaar worden in het geval van grootschalige calamiteiten waarbij opgeschaald moet worden en ook andere reddingsdiensten en militaire onderdelen ingeschakeld moeten worden.

Economisch

Nu is het nog niet te bepalen of privatisering van de civiele SAR werkelijk goedkoper zal zijn. Naast de gangbare kosten (hoofdzakelijk personeels-, gebruiks- en afschrijvingskosten) zijn er verborgen en/of vergeten kosten, zoals die rondom het proces van bieden en transitie. Het proces van bieden is in het VK langdurig geweest en niet zonder strubbelingen verlopen. Zo is gedurende het proces onder meer besloten toch maar niet alle SAR-diensten in een tender onder te brengen (zoals de SAR voor de Falklandeilanden) en is het contract pas in latere instantie aan Bristow gegund. Ook bij het expireren van het huidige contract in 2016 lijkt het uitonderhandelen van een goed nieuw contract door de overheid echter een hele opgave door gebrek aan competitie tussen de potentiële aanbieders. Het aantal private partijen dat in staat is SAR-diensten nationaal over te nemen is op één hand te tellen. Het ontbreken van (voldoende) concurrentie zorgt meestal niet voor gunstige onderhandelingsvoorwaarden, waardoor de kans aanwezig is dat de voordelen van privatisering voor de overheid verdampen. Bovendien dient men zich ervan bewust te zijn dat het hele proces van aanbesteden er voor zorgt dat meerdere overheidsorganisaties meerdere jaren achtereen veel werk moeten verzetten, met name als het gaat om de voorstudie, realisatie van een tender, kandidaten(voor)selectie, monitoring van de geleverde prestaties en dergelijke. Dit gaat gepaard met significante kosten.

Vanaf 2015 is er een transitie ingezet waarbij de Britse defensie de SAR-activiteiten en middelen afbouwt en de private aanbieder de dienstverlening gaandeweg overneemt. Zo'n proces vraagt om het inbouwen van zekerheden om te voorkomen dat er mogelijk gaten in de dienstverlening kunnen ontstaan. Dat vraagt om zorg-

vuldige afstemming en tijdelijke dubbele beschikbaarheid aan capaciteit ter *back up* in deze meerjarige overgangperiode.

De toekomst

Komend decennium zal duidelijk worden of de privatisering van de SAR-diensten in het VK een succes of een kostbaar experiment is geweest. Deze Britse casus is voor Nederland van belang als het gaat om het gestalte geven van de SAR in de toekomst, langs de Noordzeekust en overzee. Temeer er momenteel al een private inbreng aanwezig is in de *Dutch Caribbean Coast Guard*-organisatie (DCCG), vooralsnog faciliterend. Omdat de ingebruikname van de NH90 SAR-helikopters bij de Nederlandse krijgsmacht vertraging heeft opgelopen, is er voor de Noordzeekust een tussenoplossing gevonden in het voor vijf jaar uitbesteden van de SAR aan een private partij: NHN. Een proces dat bij de start al resulteerde in een verscheidenheid in verwachtingen, operationele onduidelijkheden, turbulentie bij de betrokken partijen en Kamervragen. Het kritisch monitoren en serieus evalueren van de ontwikkelingen bij Defensie en aan de civiele markt is hierin cruciaal, ook al omdat het na zoveel jaren door de overheid weer in eigen beheer nemen van een dergelijke dienst substantiële organisatorische en financiële investeringen met zich mee zal brengen. Dat is precies wat de meeste westerse defensieorganisaties er naar verwachting ook in de nabije toekomst niet bij kunnen hebben. Daarbij dient men voor ogen te houden dat er in onze westerse samenleving nauwelijks draagvlak is voor problemen rond hulpverlening in noodsituaties. Als een reddingsdienst door experimenteren of ondoordachte besluitvorming van overheidswege in de problemen raakt en zijn werk in tijden van crisis niet goed aankan, dan zal de samenleving dat onacceptabel vinden. Het stof dat een artikel in *NRC Handelsblad* in het najaar van 2015 over de tijdelijke uitbesteding van de SAR in Nederland aan NHN heeft doen opwaaien is een indicatie van de maatschappelijke gevoeligheid en de beperkte politieke speelruimte omtrent dit thema.¹ ■

1 Esther Rosenberg, 'Kustwachthelikopters voldoen niet aan reddingseisen', in: *NRC Handelsblad*, 26 september 2015

Moslimmilitairen: van royale intentie naar loyaal gedrag!

Kapitein E. Karadeniz, Stafofficier PsyOps 11 LMB Brigade

Het is alweer 71 jaar geleden dat Europa werd bevrijd van het juk van nazi-Duitsland. Voor de bevrijding, inclusief die van ons land, zijn zware offers gebracht. De Tweede Wereldoorlog heeft miljoenen mensen het leven gekost, burgers en militairen. In Nederland betuigen we elk jaar nog altijd ons respect en dankbaarheid jegens de geallieerden die ons land bevrijdden. Het is goed te weten dat ook andere geallieerde landen offers voor onze vrijheden hebben gebracht. We kunnen hierbij denken aan het Rode Leger of aan de Marokkaanse militairen die bij de bevrijding van Zuid-Europa zijn ingezet.

Ik zal niet ingaan op de gruwelijke en gewelddadige gevolgen van een dictatuur of fascistisch beleid. Waar ik wel bij stil wil staan is de spirituele kant van bevrijdingsdag. Op die dag horen, naar mijn mening, saamhorigheid en solidariteit centraal te staan. Ik laat mij hierbij inspireren door een Arabische christen die leefde in de dertiende eeuw. Zijn naam was Isa, oftewel Jezus, en hij was één van de commandanten van sultan Selahaddin Eyyubi. Isa vocht tijdens de derde kruistocht in een islamitisch leger tegen de kruisvaarders. Isa was ook één van de belangrijkste adviseurs en een vertrouweling van de sultan. Daarom hield de sultan altijd rekening met alle christelijke feestdagen en zorgde hij ervoor dat er met Kerstmis en Pasen geen oefeningen, trainingen, militaire operaties of bivak in de woestijn plaatsvonden. Isa was geboren en getogen in het huidige Syrië en zag het als een burgertaak zijn land te verdedigen. Tijdens zijn militaire carrière heeft hij nooit een ethisch dilemma gekend. Want in zijn beleving – maar ook in het beleid van de sultan – waren geloof en politiek gescheiden. Hij en zijn geestverwante christen-Arabieren ervoeren de kruistochten niet als een religieuze

oorlog, maar als de uitvoering van een politiek besluit.

Na acht eeuwen lukt het Isa om mij te inspireren. Ik ervaar de diversiteit in onze Nederlandse krijgsmacht net zo als Isa destijds in het leger van de sultan. Ik ben een moslim die geboren en getogen is in Nederland, Isa was een geboren en getogen christen in een moslimland. Ondanks de verschillen tussen de religieuze achtergrond en het geografisch gebied, hebben alle moslimmilitairen in Nederland een sterke overeenkomst met de Arabische christen Isa. Wij hebben als Nederlandse militairen een eed afgelegd en zijn loyaal aan het land waar we geboren zijn en ons brood verdienen.

Kennis van de geschiedenis kan een bron van inspiratie zijn voor interreligieuze en interculturele samenwerking. Het kan daarnaast helpen lessen te trekken om eventuele problemen in de toekomst te onderkennen en te voorkomen.

Tegenwoordig moeten wij scherp en alert blijven om niemand de kans te gunnen onze saamhorigheid en ons solidariteitsgevoel in gevaar te brengen. Zo heb ik drie antwoorden op de provocerende vraag die soms klinkt, of het wel verantwoord is dat moslims in dienst gaan:

- 1 Wettelijk: moslims zijn Nederlandse staatsburgers, net als Nederlandse katholieken, protestanten of humanisten. Het is de plicht van iedere burger om het eigen land en naasten te beschermen en te verdedigen tegen indringers, ongeacht of het gevaar van binnen of buiten de landsgrenzen komt;
- 2 Maatschappelijk: moslims moeten volgens de waarden en normen van de islam solidariteit en saamhorigheid tonen, ongeacht hun religieuze of etnische achtergrond;

3 Religieus: de islam is een vurig voorstander van vrijheid van meningsuiting en een radicale tegenstander van onderdrukking.

Los van onze culturele achtergronden met 'verschillende kleurtjes en geurtjes' hebben wij met zijn allen een gemeenschappelijke achtergrond. Het maakt niet uit of je protestant, katholiek, boeddhist, humanist, atheïst, jood of moslim bent. Wij zijn allemaal gelovigen van de democratie en voelen de plicht om onze stem te laten horen tegen iedere vorm van onderdrukking. Ja, om voor de Nederlandse belangen en waarden het gevecht aan te gaan.

De jodenvervolgingen op bevel van Hitler of de collectieve verkrachtingen van moslimvrouwen met toestemming van Karadzic hebben niks met religie te maken. De Europese Breivik met zijn blonde haar staat voor hetzelfde als de Arabi-

sche Bagdadi met zijn zwarte haar. Het zijn terroristen, één pot nat.

Ik ben geen imam of theoloog, wel weet ik dat het verbieden van onderwijs aan meisjes net zo haram is als frauderen in de bouwsector.

Dit is ook de reden waarom ik het als een morele plicht zie om te strijden tegen zieke ideeën, om onderdrukte mensen te beschermen zoals het Pakistaanse tienermeisje Malala Yousufzai. Deze Nobelprijswinnares werd twee jaar geleden door de Taliban in haar hoofd geschoten. Waarom? Omdat ze andere meisjes aanmoedigde onderwijs te volgen!

De Romeinen zeiden niet voor niets: 'Si vis pacem, para bellum': als je vrede wilt, bereid je dan voor op oorlog! Daarom moeten we continu operationeel gereed en gevechtsklaar zijn voor vrede en veiligheid.

Ik wens u allen vrede en alle goeds! ■

MILITAIRE SPECTATOR

Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven.

Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formules van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Gevechtskracht

KLTZ b.d. R. Keulen

De gastcolumn van prof. dr. W.M. Oppedijk van Veen past wat mij betreft in een lijn van betogen die Defensie eigenlijk verplichten tot een soort ‘omgekeerde bewijslast’ om de deplorabele staat van de krijgsmacht aan te tonen.¹ Terecht merkt de auteur op dat het onderwerp in de discussie rondom Defensie *convenient to avoid* is, maar ik zie persoonlijk in deze fase niet veel heil in het volledig onderbouwd kwantificeren van het begrip gevechtskracht. Dat is net zo moeilijk te kwantificeren als de opbrengst van bijvoorbeeld internationale militaire samenwerking, ook een populair item in de categorie ‘ga dat eerst maar eens uitzoeken’.

Wellicht is het begrip gevechtskracht voor een buitenstaander niet goed te duiden, maar dan is dat maar het primaat van de militair, die direct weet waar het hier om gaat. Vergelijk het met een voetbalwedstrijd: als je één elftal (om de vergelijking compleet te houden) volstrekt onterecht drie rode kaarten geeft, dan weet iedereen – ook de niet-voetballer – dat je de wedstrijd niet meer zo gemakkelijk kunt winnen; sterker, de kans op een veegpartij is enorm gegroeid. Kun je dat kwantificeren? Kun je op grond van dit gegeven de einduitslag nu plotseling wel vaststellen? Het enige dat je met zekerheid weet is dat de confrontatie op het veld veel waarschijnlijker in het voordeel van de complete elf zal uitvallen, meer niet.

Zou je dus het begrip gevechtskracht kunnen vertalen in een ‘kans op een overwinning op een tegenstander of het overleven van een treffen met een tegenstander’, dan moet toch iedereen, alle gebrek aan kwantificering ten spijt, onderkennen dat de Nederlandse krijgsmacht haar portie gevechtskracht wel zo’n beetje heeft ingeleverd; het is echt meer dan ‘...een indruk [...] dat het met de krijgsmacht maar slecht is gesteld’.² Het is een feit.

Als dan toch een kwantificering wordt gezocht, laten we dan in hemelsnaam kijken naar de meters papier die menige stafofficier – onder wie ik zelf – in het verleden heeft volgepend, over onderwerpen als gereedstelling, geoefendheid, voorraden, inzet, onze stafstukken rondom *Defence Reviews* (waarin vrij objectief en meetbaar de capaciteiten van onze krijgsmacht in het *framework* van het NDPP worden geduid) en nog veel meer. En laten we gewoon simpele aantallen opvoeren voor degene die dat nog steeds niet weet. Begrijp me niet verkeerd, de vraagstelling en het betoog van Oppedijk van Veen zijn waardevol. Maar laten we alsjeblieft nu geen tijd verliezen: laten we voorkomen dat met het steeds weer opvoeren van onmogelijke analyses de discussie rondom de nodige extra middelen, mensen en geld voor de krijgsmacht wordt platgeslagen. ■

1 ‘Gevechtskracht, waar hebben we het over?’, gastcolumn in: *Militaire Spectator* 185 (2016) (3) 138-139.

2 Idem, 138.

Dat KLTZ b.d. Keulen weinig heil ziet in het (volledig) onderbouwd kwantificeren van het begrip gevechtskracht is wel enigszins te begrijpen. Volgens Keulen zou zo iets niet alleen vooral lastig te doen zijn, ook zou het nut gering zijn omdat het inmiddels zo evident is dat de Nederlandse krijgsmacht haar gevechtskracht grotendeels heeft ingeleverd. De prioriteiten zouden derhalve meer moeten liggen op het verwerven van extra nodige middelen, dan op onmogelijke analyses en verzandende discussies. Op zich begrijpelijke argumenten, maar misschien zijn de volgende kanttekeningen aanleiding voor een nadere nuancering.

Gevechtskracht is één van de belangrijkste voorspellers van succes of falen op het slagveld. Hoe beter gevechtskracht gemeten kan worden, hoe betrouwbaarder en meer valide de uitspraken over het waarschijnlijke toekomstige succes of falen zullen zijn. Een recente studie van Roger Cliff naar de gevechtskracht van de Chinese strijdkrachten in een mogelijke confrontatie met de VS onderstreept het grote belang van het goed kunnen meten van gevechtskracht om tot zinvolle uitspraken te komen over de verwachte uitkomsten van dergelijk conflicten.¹

Een belangrijke voorwaarde voor het meten van gevechtskracht zou het vermijden van een tijdverslindende informatiebureaucratie

moeten zijn. Terecht wijst Keulen op de reeds beschikbare informatie binnen Defensie. Zo kunnen wellicht de driemaandelijke rapportages ten behoeve van de vaststelling Operationele Gereedheid ook input zijn voor een analyse van de gevechtskracht.

Dat de aandacht vooral zou moeten uitgaan naar het verwerven van aanzienlijke extra middelen voor Defensie op zo kort mogelijke termijn lijkt alleszins redelijk. Maar hoe prettig zou het niet zijn als de besteding van die extra middelen niet afhankelijk zou zijn van de traditionele machtsverhoudingen en het bijbehorende gebakkelei tussen de krijgsmachtonderdelen, maar gebaseerd zou zijn op een inzichtelijke en betrouwbare kwantificeerbare analyse van de toegevoegde gevechtskrachtwaarde van de verschillende alternatieven. Zo zou het me verbazen als de aanschaf van vier onderzeeboten waarover nu gesproken wordt en die circa twee miljard euro moeten kosten, in een dergelijke analyse de hoogste prioriteit zou krijgen.

Verhoging van de defensiebegroting is zondermeer wenselijk, daar is iedereen het zo langzamerhand wel over eens.⁴ Maar daarbij kan wel gevraagd worden het professionele en wetenschappelijk inzicht in het militaire kernbegrip gevechtskracht verder te expliciteren en te vergroten. ■

Prof. dr. W.M. Oppedijk van Veen

1 Roger Cliff, *China's Military Power. Assessing Current and Future Capabilities* (New York, Cambridge University Press, 2015).

2 Slechts ongeveer 50 procent van de defensiebegroting 2016 is bestemd voor operationele militaire taken.

Opa's einde

Frans Matser – publicist*

Uw opa en uw broer hebben jarenlang op de grote vaart gevaren en uw vader werd als dienstplichtige ingedeeld bij de Onderzeedienst. Toch koos u in 1976 voor de landmacht. Waarom eigenlijk?', vroeg mijn dochter. Daar moest ik even over nadenken. Onbewust heeft dat denk ik met de geschiedenis van mijn opa's te maken. Ik heb ze beide nooit gekend. Mijn vader en moeder hebben me in mijn jeugd wel verhalen over hen verteld. Mijn opa van moeders kant, Marinus Kobus, had een boerderij in Fortmond, een buurtschap aan de IJssel, niet ver van het vredige dorpje Olst.

Op een onzalige dag in het voorjaar van 1935 ging hij op pad om een boom om te hakken op een van de verst verwijderde stukjes grond die bij zijn boerderij hoorde. Hij keek 's morgens uit het raam en zag een stralend blauwe lucht met een lieflijk zonnetje. Het kwik in de thermometer schoot omhoog en hij besloot die dag, voor het eerst dat jaar, zijn dikke duffelse jas thuis te laten. Op zijn werkkolpen en met bijl over de schouder ging hij, in hemdsmouwen, opgewekt fluitend op weg. Mijn moeder, de op een na oudste van de negen kinderen, zwaaide hem vrolijk na. Tegen de middag, na enige uren inspannend hakwerk, lag de boom om en stond opa, nog zwetend van de inspanning, trots en met opgestroopte mouwen, te kijken naar het resultaat van zijn werk.

Op dat moment kondigde zich een plotselinge weersomslag aan. Donkere wolken schoven resoluut voor de zon en binnen enkele minuten kwam de regen met bakken uit de lucht. Er stak een verschrikkelijk onweer op. De aarde werd gegeseld door striemende regen, en enorme bliksemschichten verlichtten de

gitzwarte lucht. Mijn opa kende de gevaren van bliksem. Moederziel alleen op een kale akker en kilometers van huis, bleef hem niets anders over dan plat in een greppel te gaan liggen en te wachten tot het onweer voorbij was geraasd. Daarna spoedde hij zich, drijfnat en verkleumd tot op het bot, terug naar de boerderij. Die avond kreeg hij hoge koorts. Vrijwel niemand had in die tijd telefoon. Mijn moeder (dertien jaar oud) werd 's avonds om 22.00 uur op de fiets naar de dokter gestuurd, die een dorp verderop woonde. Maar hoe zij ook smeekte en bedelde bij de arts, hij had die dag hard gewerkt en geen zin om 's avond laat nog op visite te gaan. Hij gaf mijn moeder een fles hoestdrank mee en het advies dat een stevige verkoudheid het beste met een paar slokjes daarvan plus enige bedrust kon worden bestreden. De volgende dag was mijn grootvader overleden. Acute longontsteking, luidde de *post mortem* diagnose. Hij werd slechts 38 jaar.

Mijn grootvader aan vaders kant, Gerrit Matser, was bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog net getrouwd. En zoals veel mannen in die tijd, raakte hij zonder werk. Hij wist begin 1915 naar Engeland te komen en monsterde aan bij de *Union Castle Mail Steamship Company*, een grote Engelse scheepvaartmaatschappij, als stoker op het 5000 ton metende stoom-zeilschip de *Alnwick Castle*. Met dit schip verliet hij, onder commando van kapitein Benjamin Chave, op 15 maart 1917 de haven van Cardiff, op weg naar Gallipoli, via Kaap de goede hoop, met aan boord 100 bemanningsleden en 14 passagiers.

In de nacht van 18 maart pikte de *Alnwick Castle* op zo'n 320 zeemijlen uit de Ierse kust een noodsignaal op van het handelsschip *Trevose*, dat door een Duitse U-boot was getorpedeerd. De bemanning van de *Alnwick Castle* slaagde er, in het holst van de nacht in

* Op deze plaats vindt u afwisselend een column van dr. M.F.J. Houben, luitenant-kolonel der Mariniers, en Frans Matser.

om, ondanks zware zee, 25 drenkelingen uit de ijsskoude oceaan op te pikken. Daarna vervolgde het schip zijn zuidwestelijke koers. Enkele uren later, om zes uur in de morgen van 19 maart 1917, was de *Alnwick Castle* zelf aan de beurt.

*'...the look-out on the upper crow's nest reported the approach of a torpedo on the port bow. The Chief Officer saw it coming at right angles to the ship's course. He gave the order "hard a-starboard" and rang "full astern" to both engines. But before the ship had swung the torpedo had struck her, the explosion throwing up a high column of water and debris on the Bridge and blowing up hatches and beams of No. 2 hatch. The ship was rapidly sinking by the head, so Captain Chave ordered that she should be abandoned. He sent out a wireless S.O.S. signal, but there was no response to it. The 139 occupants of the ship all got safely into the seven lifeboats, which were pulled to a safe distance, and there they waited to see the end of the Alnwick Castle. Then the German submarine quietly rose to the surface, and remained there silent and sinister until the end came; her crew gazing with callous eyes on the human beings whom they were leaving, exposed in open boats, far out in the Atlantic, in the stormiest season of the year. In about ten minutes the Alnwick Castle plunged down bow first; her whistle gave one last blast, there was a smothered roar, a cloud of debris rose in the air, and she was gone.'*¹

Het was een goede week voor de Duitse marine. Binnen enkele dagen werden in dit deel van de Atlantische Oceaan 55 schepen door onderzeers tot zinken gebracht. Vrijwel allemaal transportschepen. Alle opvarende van de *Alnwick Castle* waren overhaast en met alleen het allernoodzakelijkst bij zich in de reddings-sloepen gegaan. Ze dobberden daarna meerdere weken onopgemerkt over de in deze tijd van het jaar ijsskoude en stormachtige Atlantische Oceaan. Aan boord was proviand voor vijf dagen. Menigeen bezweek in de daaropvolgende

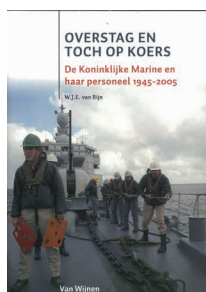
weken aan ondervoeding en uitputting. Vrijwel alle mensen kregen te maken met bevrozingen van vingers en tenen. Een aantal schipbreukelingen werd gek van dorst en sprong over boord.

Tientallen schipbreukelingen bleven levenslang lichamelijk of geestelijk verminkt...

Sommige sloepen kapseisden door de golven, waarna de drenkelingen in het ijsskoude water vrijwel direct omkwamen. Enkele sloepen (met name die waar ervaren officieren de leiding hadden) bereikten drie weken later de kust van Noord-Spanje, waar ze in het kleine havenplaatsje *Cabo Ortegal* aan land wisten te gaan. De dorpsbewoners moesten iedereen uit de sloepen tillen, want niemand kon meer op eigen kracht staan.

Ze hadden in 22 dagen, op open zee, meer dan 800 mijl afgelegd. Vrijwel zonder voedsel en in open boten zeilend door stormachtig weer. Een aantal inzittende was inmiddels door de ontberingen, vooral dorst, waanzinnig geworden. Van veel overlevenden moesten de vingers en tenen, die bevroren waren geweest, geamputeerd worden. Tientallen schipbreukelingen bleven levenslang lichamelijk of geestelijk verminkt en veertig overleefden de barre tocht niet. Een daarvan was Gerrit Matser. Hij werd slechts 26 jaar. Marinus Kobus' plotselinge heengaan op het land, leek mij te prefereren boven Gerrit Matsers wrede zeemansgraf. Dus het werd de landmacht. En ik nam – ook al moesten anderen daar soms om lachen – 36 jaar lang altijd mijn buitenjas mee als ik op verkenning ging. Ook als het mooi weer was. U weet nu waarom. ■

1 Ooggetuigenverslag uit: *The Union Castle and the War 1914-19*, door E. F. Knight.

Overstag en toch op koers

De Koninklijke Marine en haar personeel 1945-2005

Door W.J.E. van Rijn

Franeker (Van Wijnen) 2015

608 blz.

ISBN 9789051945287

€ 39,50

Met een ietwat cryptische titel is *Overstag en toch op koers* het tweede deel uit de reeks *De Koninklijke Marine na de Tweede Wereldoorlog*. Het is geschreven door viceadmiraal b.d. drs. Egmond van Rijn en gaat over het personeelsbeleid van de marine in de periode 1945-2005. Het eerste deel, *Pugno pro patria. De Koninklijke Marine tijdens de Koude Oorlog* van kolonel der mariniers b.d. dr. Dick Schoonoord, over het beleid inzake de marine, verscheen in 2012. Het derde en laatste deel wordt geschreven door drs. Anselm van der Peet, die daarop in 2016 hoopt te promoveren. Zijn studie richt zich op de Nederlandse participatie in internationale vlootoperaties ipv KM-operaties buiten het NAVO-verdragsgebied.

Overstag en toch op koers is een titel die intrigeert en tijdens de boekpresentatie, vorig jaar oktober, lichtte Van Rijn hem dan ook toe. Hij verklaarde de keuze als volgt: de marine en daarmee ook het marinepersoneel werden tijdens de bestudeerde periode voortdurend beïnvloed door factoren als ervaren dreiging, voortschrijdende techniek en – als belangrijkste – allerlei maatschappelijke ontwikkelingen. Belangrijk, zo stelde Van Rijn, is dat de KM ‘het schip’ als uitgangspunt

neemt voor de gehele organisatie, dus ook walinrichtingen als scholen en kazernes. Veranderingen in techniek en dreiging hadden daarop weinig effect, maatschappelijke invloeden des te meer. Om ondanks die factoren toch koers te kunnen houden, moest de marine het beleid met regelmaat ‘over een andere boeg gooien’. De onderzoeker beschouwt het boek daarbij als een eerbetoon aan al die 250.000 marinemannen en -vrouwen die in één of andere functie deel hebben uitgemaakt van de organisatie.

Worstelen met de tijdgeest

Van Rijn deelt de beschreven periode op in vijf logische tijdvakken, waarbij het eerste in 1945 begint met de wederopbouw van de gehavende marine, en het vijfde en laatste in 2005 eindigt met de ophefing van de vier autonome krijgsmachtdelen, die vanaf dat moment veel meer centraal worden aangestuurd door de Chef Defensie Staf, bij die gelegenheid omgedoopt tot Commandant der Strijdkrachten. Overtuigend laat Van Rijn zien hoe achtereenvolgende marineautoriteiten worstelden met de tijdgeest zoals die zich, zeker na 1960, manifesteerde in thema’s als het toenemende belang op de KM-bedrijfsvoering van sociaalwe-

tenschappelijk onderzoek (‘...zowel een luis in de pels als een gewaardeerd hulpmiddel’), democratisering en misschien wel vooral vermaatschappelijking. Immers, zonder nu precies te definiëren hoe die vermaatschappelijking precies moest worden beschouwd, aarzelden de politieke leiding en de door haar in het leven geroepen stuurgroepen, adviesraden en andere organen niet op dit gebied steeds verdergaande eisen aan overigens alle krijgsmachtdelen te stellen. In het verlengde daarvan beschrijft de auteur helder hoe zich vanaf 1970 ook binnen de KM een tegenstelling begon af te tekenen: enerzijds was er de marine als bedrijf, anderzijds de marine als vechtoorganisatie. Die tegenstelling had soms verstrekkende consequenties voor het personeel. Beide rollen vroegen immers om andere prioriteiten, wat in ieder geval ten dele onderbouwt dat het militaire beroep niet zomaar kan worden gezien als *just another job*. Toch werd al vrij snel duidelijk dat de marine niet te ver uit de pas mocht gaan lopen met wat er op gebieden als rechtspositie, scholing en andere aspecten van personeelsbeleid in het bedrijfsleven gebeurde. Dan zou de KM immers een minder aantrekkelijke werkgever blijken met wervingsproblemen als direct resultaat daarvan. De pragmatische oplossing werd medio jaren ’90 gevonden in het door de toenmalige Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht (MRK) geformuleerde uitgangspunt: ‘zo militair als noodzakelijk, zo civiel als mogelijk’ (pagina 422).

Vanuit zijn enorme betrokkenheid en expertise heeft Van Rijn een rijk

boek geschreven, dat talloze schitterende en bij tijd en wijle ook intrigerende inkijkjes geeft in de toenmalige ‘wereld die marine heet’. Intrigerend, bijvoorbeeld bij de soepele en respectvolle integratie van moslimmilitairen van Indonesische afkomst rond 1950 (pagina 87). Intrigerend is doorgaans ook de verhouding tussen de marineleiding en de behartigers van de belangen van het marinepersoneel: bij meer dan één gelegenheid verdedigden de bonden namelijk het beleid van de KM-leiding in de richting van hun eigen leden. Bij andere krijgsmachtdelen liep dat regelmatig heel anders. Intrigerend is ook de manier waarop de marineleiding omging met het thema – om niet te zeggen het probleem – alcohol. Probleem, als bijvoorbeeld in 1970 blijkt dat bij 90 procent van de veroordelingen door de krijgsraad sprake is van drankgebruik of -misbruik (pagina 287). De aanpak ervan, zo constateert de auteur, blijft halfhartig: er moet weliswaar gematigd worden, maar niemand doet er daadwerkelijk iets aan. Zelfs niet als in 1982, met drank als oorzaak, Hr.Ms. Callenburgh aan de grond loopt.

Kritische distantie

Zijn grote betrokkenheid en expertise maken de auteur echter ook kwetsbaar. Dat is het geval waar hij de kritische distantie tot zijn onderwerp in meer of mindere mate uit het oog verliest en de lezer deelgenoot maakt van zijn privéopvattingen (al dan niet voorzien van uitroepstekens). Een voorbeeld is de integratie van vrouwen in de eerste naoorlogse jaren. Toenmalig minister-president Willem Drees was hier geen overtuigd voorstander

van, maar de marineleiding onderkende nut en noodzaak van de Marine Vrouwenafdeling wel degelijk. ‘Wie was hier progressief?’, zo merkt Van Rijn daarover op (pagina 76). Badinerend is de onderzoeker in de wijze waarop hij de Stichting Volk en Verdediging (‘...met veel tamtam in 1962 opgericht...’) en haar advieswerk (‘...een poging om relevant te worden gevonden...’) afserveert (pagina 263). Dergelijke aspecten maken *Overstag en toch op koers* minder geschikt als de dissertatie die het in menig ander opzicht wel had kunnen en misschien ook wel had moeten zijn.

Dat is niet de enig denkbare kritiek op het boek, want spijtig genoeg blijft het burgerpersoneel van de marine nagenoeg buiten beeld. Spijtig, want op pagina 22 geeft Van Rijn zelf aan dat deze burgers onmisbaar waren voor het reilen en zeilen van de KM. ‘Ze verdienen het een aparte geschiedschrijving te krijgen, maar dat paste onmogelijk in het kader en de ruimte van dit boek’, zo concludeert hij. Ik hoop van harte dat Van Rijn deze eigen handschoen zal willen oppakken, want ook het burgerpersoneel verdient het eerbetoon dat Van Rijn de militaire collega’s met dit boek wil verschaffen. Ze verdienen het eens te meer omdat ze zich, althans in hun eigen beleving, in nagenoeg alle opzichten achtergesteld voelden en mogelijk nog voelen bij hun militaire collega’s. In zijn advies *Verhouding burger- en militair personeel* komt de bovengenoemde MRK in 1989 ook tot die conclusie, bijvoorbeeld met de constatering dat het burgerpersoneel zich door

de militairen als tweederangs werknemers behandeld voelt.

Ondanks die kanttekeningen is Van Rijn uiteindelijk wel geslaagd in zijn opzet een eerbetoon te schrijven aan al die mannen en vrouwen die tussen 1945 en 2005 deel hebben uitgemaakt van de marine. Ondergetekende matroos 1 buiten dienst heeft dit uitstekend leesbare en soms ook humorvolle boek beslist zo ervaren. ■

Drs. J. Schoeman

Top

Linda Polman

Ik reisde afgelopen mei als verslaggever af naar de World Humanitarian Summit in Istanbul. Vijfenzestig staatshoofden en dozijnen regeringsleiders, ministers en staatssecretarissen uit meer dan honderd landen legden verklaringen af waarin ze hun toewijding aan de humanitaire principes bevestigden. In *special events* ging het over het omarmen van de noodzaak voor een beter hulpsysteem. In rondetafelgesprekken tussen NGO's, de privé-sector en VN-agentschappen riep men op tot 'taking action for humanity'. In 137 *side events* ging het over álles wat humanitaire harten beroert. Ik was er bekaaf van.

Maar in de kelder van het congrescentrum was er de Exhibition Fair, de humanitaire vakbeurs. Daar presenteerden zich bedrijven met producten en diensten die het humanitaire werk zinvoller en lichter maken. Druk was het bij de kraampjes waar een nieuwe generatie lijkenzakken werd gedemonstreerd en bij die van de Israëliëse *search & rescue*-teams, want die schonken bier. Het allerdrukst was het bij een bedrijf dat boven onze hoofden kleine drones loopings liet maken.

Ook wandelde er een meneer in keurig pak rond die brochures uitdeelde waarin het stadsbestuur van het Turkse Kilis zich in *full colour* presenteert als kandidaat voor de Nobelprijs voor de Vrede 2016. In Kilis is het gezellig en nergens zijn de baklava en de kebabs lekkerder, zeggen ze in Turkije. In 2011 woonden er 90.000 mensen. Sindsdien kwamen er 130.000 Syrische vluchtelingen bij. 'Inwoners en bestuur openen hun deuren en hun harten. Sociale problemen of incidenten zijn er niet geweest.' Klinieken, scholen, woonruimte, meer asfalt, extra drinkwater, aan alles wordt gewerkt. Van mij mag Kilis die Nobelprijs, maar de winnaar wordt pas in december bekendgemaakt. Het is afwachten of ze in Kilis de Nobelgeest tot die tijd vast zullen weten te houden. De stad is onder vuur van IS komen te liggen. Elke dag vallen er mortieren, afgeschoten door IS-milities die naar de grens rijden,

schieten en snel weer weggrijden. De raketten zijn klein, de schade is beperkt, maar mensen worden steeds banger en bozer. De eerste stemmen gaan op dat de Syriërs uit Kilis weg moeten.

De Turkse kustwacht presenteerde zich ook op de humanitaire vakbeurs. De twee stoere, maar charmante zeebonken die de kraam bemanden droegen ogenblikkelijk een glaasje zoete thee voor me aan. Aan de wanden grote foto's van heldendaden: kustwachtmensen snijden een zeeschildpad los uit een visnet, dragen gestrande dolfijntjes terug naar zee en spoeden zich op volle kracht naar rubberboten vol angstig kijkende vluchtelingen die op weg van Turkije naar Griekenland dreigen te zinken. Ik vraag ze hoe de samenwerking bevalt met het Nederlandse fregat dat patrouilleert in de Aegeïsche Zee, ook om vluchtelingen op te sporen. Nou... samenwerking wil de kraamcommandant het niet noemen. 'Zij bellen ons als ze vluchtelingen op zee zien en dan komen wij om ze te redden', zegt hij.

Ik vraag hem ook over de verhalen die sommige vluchtelingen vertellen over aanvallen op hun bootjes. De Turkse kustwacht zou de rubberbootjes lek prikken met de vluchtelingen er nog in. Afgelopen maart vertoonde het Britse *Channel 4* nog beelden van een kustwachtbemanning die met stokken probeerde de buitenboordmotor van een vluchtelingenbootje stuk te slaan. Toen het niet lukte om de motor onklaar te maken, gaf de kustwachtboot flink gas om door golfslag de vluchtelingenboot te doen omkieperen.

Allemaal onzinnig, volgens de kraamcommandant. Als die rubberbootjes in moeilijkheden zijn, moet de kustwacht heel dichtbij komen om mensen eruit te kunnen trekken. Dat ziet er gevaarlijk uit en dat is het ook. 'Maar we moeten wel, om ze te redden. Het zijn mensen, net als wij.'

Hij presenteert een schaal dadels. Ik mag niet weg voordat die allemaal op zijn. Niet alleen in Kilis weten ze wat gastvrijheid is. ■

SIGNALERINGEN

Terrorisme

Door Edwin Bakker en Jeanine de Roy van Zuijdewijn
Amsterdam (Amsterdam University Press) 2016
148 blz.
ISBN 978946298068
€ 9,95

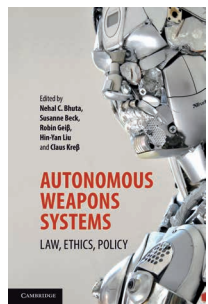
In *Terrorisme* plaatsen Edwin Bakker en Jeanine de Roy van Zuijdewijn deze vorm van politiek geweld in historisch perspectief. Zij geven een definitie van terrorisme en gaan in op wie terroristen zijn en wat zij willen bereiken. De recente aanslagen in Parijs en Brussel en de strijd tegen de Islamitische Staat maken het boek, dat verschijnt in de reeks *Elementaire Deeltjes*, actueel en de auteurs kijken dan ook welke – al dan niet militaire – maatregelen westerse overheden momenteel nemen om terreur te bestrijden. Terreuracties hebben een grote maatschappelijke impact en samenlevingen zullen een manier moeten vinden om met aanhoudende angst om te gaan.

The US-NATO Debate

From Libya to Ukraine
Door Magnus Petersson
Londen (Bloomsbury) 2015
224 blz.
ISBN 9781628924510
€ 28,50

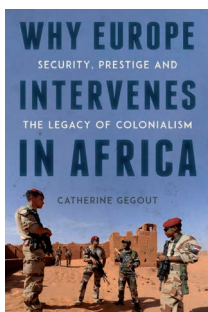
Welke rol speelt de NAVO en daarmee Europa de komende jaren in het Amerikaanse veiligheidsbeleid? Die vraag staat centraal in *The US-NATO Debate* van Magnus Petersson. Petersson, hoogleraar eigentijdse geschiedenis aan de Noorse defensie-universiteit, brengt onder meer de politieke discussie in kaart die in de VS is gevoerd rond het ingrijpen in Libië in 2011. Veel Amerikaanse politici vonden dat Europa toen zelf meer had moeten doen. Ook rond de conflicten in Oekraïne en Syrië zijn die geluiden in het Congres en het Witte Huis te horen. Petersson bekijkt de discussie ook in het licht van de Amerikaanse herpositionering ten opzichte van het militair opkomende Azië.

Autonomous Weapons Systems

Law, Ethics, Policy
Door Nehal Bhuta e.a. (red.)
Cambridge (Cambridge University Press) 2016
260 blz.
ISBN 9781316607657
€ 30,-

In *Autonomous Weapons Systems* kijken experts multidisciplinair naar juridische, morele en militaire aspecten van autonome wapens. Zij stellen onder meer de vraag wie verantwoordelijk is voor zulke wapens als die de capaciteit krijgen zonder menselijke tussenkomst doelen te kiezen en onder vuur te nemen. De (internationale) regulering van de ontwikkeling van autonome wapens komt aan de orde en ook wordt de vraag gesteld of landen die bereid zijn autonome wapens in te zetten een min of meer 'risicoloze' oorlog kunnen gaan voeren. Meerdere auteurs behandelen de argumenten die tegenstanders van autonome wapens momenteel in het debat gebruiken.

Why Europe Intervenes in Africa

Security, Prestige and the Legacy of Colonialism
Door Catherine Geggout
Londen (Hurst) 2016
320 blz.
ISBN 9781849046930
€ 45,-

Veiligheid en prestige zijn de motieven waarom Europa militair in actie komt in Afrika. Economische of humanitaire beweegredenen spelen een minder belangrijke rol. Die conclusie trekt Catherine Geggout in *Why Europe Intervenes in Africa*. Geggout, verbonden aan de universiteit van Nottingham, onderzocht Franse, Britse en EU-interventies op het continent. Geggout is er niet van overtuigd dat *responsibility to protect* een uitgangspunt is bij Europese acties in Afrika. Naast veiligheid en prestige speelt volgens haar ook het koloniale verleden mee: Europese leiders zouden huiverig zijn om betrokken te raken bij crises in voormalige kolonies en overtuigd zijn dat conflict daar een aanhoudend verschijnsel is.

AANKONDIGING

KVBK Field Trip **10 september 2016** **Waterloo**

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap organiseert dit jaar een field trip naar Waterloo.

Op zaterdag 10 september worden meerdere punten aangedaan in het gebied waar Napoleon in 1815 een beslissende nederlaag leed.

Nadere informatie over de field trip is binnenkort beschikbaar op www.militairespectator.nl en www.kvbk.nl.

Aanmelden voor de field trip kan nu al bij de secretaris van de KVBK, majoor Daan Boissevain: D.Boissevain.01@mindef.nl of 076-5447337.

